

Ånden i flasken

*En analyse av britisk alkoholpolitikk under
1.verdenskrig*

Daniel Juul

Masteroppgave i historie
Institutt for arkeologi, historie, kultur og
religionsvitenskap

UNIVERSITETET I BERGEN

Vår 2018

ÅNDEN I FLASKEN

En analyse av britisk alkoholpolitikk under 1.verdenskrig

The Herald, 10. April 1915

© Daniel Juul

2018

Ånden i flasken

Daniel Juul

<https://bora.uib.no/>

English Summary

Temperance reformers in 19th century Britain promoted abstinence and labeled the alcohol trade as a vile and immoral industry. The rise of the temperance movement coincided with the gradual expansion of power and growth of British brewers. In the United Kingdom, the temperance movement played a crucial role in the mobilization for anti-drink legislation and demanded increased government control and regulation. However, their efforts and campaign remained unsuccessful up until the Great War. The alcohol industry, as a result organized pressure groups as a defense mechanism to resist government intervention and to fend off critics, that threatened their source of income.

In 1914, the war sparked a renewal of anti-drink attitudes across Britain. Under the banner of national efficiency and leadership of David Lloyd George, a series of experimental and radical legislative changes was introduced to regulate the sale and consumption of alcohol. The “drink crisis”, as it was commonly referred to during the war, eventually led to the establishing of the Central Control Board. The Board, a government authority, independent of parliament was given a mandate to implement drink reform as they seemed fit. This in turn, led to the gradual expansion of state control over the British alcohol trade, but not without controversy and debate.

This master thesis will analyze the gradual expansion of government control and attempts to regulate the drink trade in the United Kingdom during World War One. How did the British government legitimize their alcohol policies during the war? And in what way was decision-making influenced and determined by the concept of a class structured society? A wide variety of sources, ranging from government reports, legislative orders, newspapers, biographies, and historical literature has been researched as part of this project. The text argues that the alcohol regulations implemented during the war represented a distinct shift in government policy, that would not have been possible in peace times.

Forord

Først vil jeg benytte anledning til å takke min veileder Rolf Hobson, for nyttige innspill, veiledning og tilbakemelding i arbeidet med masteroppgaven. Hans faglige kunnskap og råd har vært til stor hjelp i arbeidet med oppgaven. Samtidig ønsker jeg å rette en takk til mine medstudenter på seminaret, som har bidratt med gode tilbakemeldinger, konstruktiv kritikk og faglig diskusjon. Dette har vært til stor hjelp i prosessen med masterarbeidet.

En takk også til Lina Gerle og *Gale Historical Newspaper Archive*, som har bidratt med tilgang til kildematerialet og avisarkiv.

Jeg vil rette en takk til min familie, som har støttet meg i motgang og medgang og hatt troen på prosjektet fra begynnelsen.

Sist men ikke minst, en stor takk til min kjæreste, som har vært en uunnværlig støttespiller og personlig motivator. Uten ditt smil og omtanke, hadde dette prosjektet aldri latt seg gjennomføre.

Tusen Takk!

Bergen, mai 2018

Daniel Juul.

Forkortelser

CCB	Central Control Board
CETS	Church of England Temperance Society
DORA	Defence of the Realm Act
UKA	United Kingdom Alliance

Innholdsfortegnelse

1.1	Introduksjon	11
1.3	Bakgrunn for valg av tema og temaets relevans.....	14
1.4	Teori.....	15
1.4.1	Klassesystemet	15
1.4.2	Politisk legitimitet.....	20
1.5	Metode	21
1.6	Presentasjon og utvalg av forskningslitteratur.....	22
1.7	Valg av kilder og kildekritikk.....	25
1.8	Disposisjon og kapitteloversikt	27
2.0	Historisk bakgrunn: Den britiske avholdsbevegelsen og alkohol, 1830-1914. 2.1	2.1
Innledning	29	29
2.2	Et samfunn i endring.....	30
2.3	Den britiske avholdsbevegelsens opprinnelse og utvikling.....	35
2.4	United Kingdom Alliance – krav om alkoholforbud.....	36
2.4	Gøteborgssystemet og den skandinaviske alkoholmodellen.....	37
2.5	Kommersialisering og vekst innenfor britisk alkoholindustri 1830-1914.....	38
2.6	Tied House System.....	41
2.7	Alkoholforbruk i Storbritannia, 1850-1914.....	41
3.0	Kapittel 3: Alkohol og regulering i krigens første fase	46
3.1	Innledning.....	46
3.2	Er spørsmål om nasjonal sikkerhet - Defence of the Realm Act.....	47
3.3	Skatter og avgifter	51
3.4	Alkoholregulering i europeisk perspektiv; 1914-1915.....	52
3.5	Lloyd George, industriell effektivisering og kontekstualiseringen av det britiske alkoholproblemet.....	56
3.6	«Taking the Pledge» - Avholdenhet og patriotisme	59
3.8	Konklusjon.....	63
4.0	Kapittel 4: Britisk alkoholregulering, 1915-1918: Etableringen av CCB	64
4.1	Innledning.....	64
4.2	Central Control Board: Ledelse og styremedlemmer	65
4.4.	Regulering og kontroll i praksis	71
4.4	Konstruktiv reform – etablering av kantinetilbud	73

5.0 Avslutning	77
Kilder	79
Litteratur.....	80
Artikler	82
Nettressurser	83

1.1 Introduksjon

«We are fighting Germany, Austria and drink, and so far, as I can see, the greatest of these three deadly foes is drink» ¹

David Lloyd George, 29. mars 1915.

Under 1. verdenskrig var regulering av alkohol et kontroversielt politisk spørsmål som vekket følelser i Storbritannia. I perioden mellom 1914 og 1918 ble salg og bruk av alkohol utgangspunktet for en stor samfunnsdebatt som engasjerte både politikere og ulike samfunnsgrupper. I spissen for alkoholdebatten stod den liberale politikeren David Lloyd George, som i 1916, ble valgt til britisk statsminister. Lloyd George ønsket strengere regulering og var toneangivende i debatten med sin beskrivelse av alkohol, som en trussel på størrelse med fienden. Siden Viktoriatiden hadde den britiske avholdsbevegelsen vært opptatt av alkohol som et alvorlig samfunnsproblem og krisetilstanden som oppstod i 1914, brakte til overflaten gamle bekymringer med røtter tilbake til 1800-tallet. På hjemmefronten var britiske styresmakter bekymret både for fienden på utsiden; Tyskland og fienden på innsiden; alkohol.

I 1915 oppstod det ammunisjonskrise i Storbritannia og ledelsen for det britiske militæret meldte om en akutt mangel på ammunisjon og artilleri på Vest-fronten. Dette førte til at søkelyset ble rettet på produksjonseffektiviteten i britiske ammunisjonsfabrikker og situasjonen utviklet seg til en politisk skandale tilbake i Storbritannia. I denne sammenheng ble arbeiderklassens forbruk av alkohol brukt som en årsaksforklaring av britiske myndigheter for at industrisektoren ikke hadde vært i stand til å etterkomme militære behov. Alkoholdebatten ble tilført en ny dimensjon som en konsekvens av krigens alvor. En overordnet målsetning om nasjonal effektivisering og patriotisme kom til å prege debatten og ble brukt for å legitimere en restriktiv alkoholpolitikk under krigen.

---

¹ *The Times*, 30. mars 1915

Central Control Board (CCB), ble etablert 10. juni 1915 og fikk ansvaret med å regulere salg og tilbud av alkohol i utvalgte områder av Storbritannia i samarbeid med lokale myndigheter. Denne nye myndigheten var offisielt underlagt regjeringen og Ministry of Munitions, men var uavhengig av parlamentets kontroll. Styret hadde stort innflytelse på alkoholregulering under krigen og ved utgangen av 1915 levde nærmere halvparten av den britiske befolkningen under nye reguleringer.² Under styrets ledelse ble det innført en rekke restriktive tiltak over et stort geografisk område, som snudde opp ned på britisk alkohollovgivning

1.2 Presentasjon av problemstilling og avgrensning

Den historiske forskningslitteraturen som har skrevet om alkoholregulering i Storbritannia under 1. verdenskrig har generelt hatt et overordnet fokus på hvilke tiltak og hvilke resultater som ble oppnådd som følge av alkoholreguleringene. Selv om dette vil være vanskelig å komme utenom i en kritisk behandling av temaet, er det nødvendig å distansere seg fra en slik innfallsvinkel, da dette har blitt viet stor plass i andre litterære fremstillinger tidligere. I denne masteroppgaven vil alkoholregulering sees i sammenheng med politisk legitimering og klasseforståelse. Utgangspunktet vil være en todelt problemstilling:

1. *Hvilke tiltak ble innført for å regulere alkohol i Storbritannia under 1. verdenskrig og hvordan ble alkoholregulering legitimert av britiske myndigheter?*
2. *Hvordan preget forståelsen av et klassesamfunn alkoholreguleringene under krigen?*

Tidsperioden i oppgaven er begrenset til årene mellom 1914-1918 og hovedfokus vil være på denne perioden. Det vil likevel være nødvendig å se de politiske endringene som ble foretatt under krigen i et bredt perspektiv og trekke en historisk forbindelse til årene før krigen og etter at krigen var avsluttet. Oppgaven vil argumentere for at reguleringene under krigen ikke oppstod i et vakuum, men var et resultat av en lengre historisk utvikling med en

---

² Shadwell, Arthur (1923: s. 35)

forbindelse tilbake til 1800-tallet. Erfaringene med alkoholregulering under krigen fikk ringvirkninger som også var tydelig i etterkrigsårene. Dette vil være naturlig å trekke inn i en helhetlig analyse av temaet.

Med henhold til oppgavens problemstilling er det regulering i Storbritannia sett under et, som fremheves. Det vil her være nødvendig å fremheve at hovedfokuset i oppgaven har vært på England, noe som har medført at de andre britiske landene har fått en underordnet behandling i teksten. Dette er et bevist metodisk valg for å hindre at utgangspunktet for oppgaven ikke har blitt for omfattende.

Et komparativt perspektiv er brukt i deler av teksten, som viser forbindelsen mellom utviklingen i Storbritannia sett i sammenheng med andre europeiske land. Dette vil i hovedsak bli brukt for å illustrere hvordan politiske beslutninger knyttet til regulering av alkohol i Storbritannia, var influert og inspirert av andre land. Et komparativt perspektiv er riktig nok ikke oppgavens overordne vinkling og fokuset vil først og fremst være på indre politiske og sosiale forhold i Storbritannia.

Med hensyn til tekstens aktørbegrensning og rammeverk for oppgaven er det relasjonen mellom britiske styresmakter og arbeiderklassen er sentral. David Lloyd George er sentral i oppgaven og årsaken er at han var en viktig aktør i politiske beslutningsprosesser knyttet til alkoholspørsmålet. Videre har Central Control Board en sentral rolle i teksten, da dette var myndigheten som hadde ansvaret for å gjennomføre alkoholreguleringene under krigen. Dette har medført at andre interessante perspektiv som for eksempel betydningen av kjønnsroller i forhold til alkoholspørsmålet har kommet i bakgrunnen og blitt tildelt mindre plass i oppgaven for å avgrense temaet. Politisk legitimering og klassesamfunn uttrykk og begrep som brukes i problemstillingen og disse vil bli nærmere definert og gjort rede for i oppgavens teoretiske plattform.³

---

³ Se punkt 1.4. Teori

1.3 Bakgrunn for valg av tema og temaets relevans.

Jeg bestemte meg tidlig i prosessen med masterprosjektet å ta utgangspunkt i første verdenskrig i oppgaven. Min interesse for denne perioden ble pirret av den amerikanske politiske kommentatoren Dan Carlin og hans behandling av 1. verdenskrig i podkasten «Hardcore History». Dette var viktig for at jeg selv utviklet en personlig interesse for perioden, som et historisk forskningsfelt.⁴ Valg av problemstilling og vinkling av oppgaven har i midlertidig vært langt mer utfordrende og krevende. Igjennom diskusjon med veileder og etter å ha forkastet noen ideer, falt valget noe tilfeldig på temaet alkoholregulering i Storbritannia. Temaet vekket interesse både hos meg og blant medstudenter og selv om min egen forforståelse var begrenset har emnet fascinert meg gjennom hele prosessen med masterarbeidet.

Alkoholdebatten i Storbritannia under 1. verdenskrig har flere interessante paralleller til vår egen samtid. Flere av de samme problemstillingene som gjorde seg gjeldende i perioden, skaper fremdeles grunnlag for debatt og diskusjon i dagens moderne samfunn. Virginia Berridge, har forsket på regulering av alkohol i Storbritannia ut fra et historisk helseperspektiv. Hun viser til hvordan avholdsbevegelsen var opptatt å behandle personer med alkoholproblemer, fremfor avstraffelse og fengsel. I denne sammenheng legges det vekt på hvordan det i dag blir diskutert hvorvidt alkohol og narkotikamisbruk bør behandles av helse eller rettssystemet.⁵ Med utgangspunkt i dette fremstår temaet som høyst relevant sett i lys av dagens diskusjoner om regulering av alkohol, rusmidler og legemidler.

I dag er det bredpolitisk enighet både i Norge og Storbritannia rundt statens samfunnsansvar og rolle med å regulere alkohol. En overordnet målsetning er å begrense skadene knyttet til alkoholisme og alkoholmisbruk. Dette gjenspeiles i en rapport fra den britiske koalisjonsregjeringen mellom 2010-2015, hvor regjeringen stadfestet ulike politiske målsetninger for å begrense samfunnsproblemene knyttet til salg og konsum av alkohol. I rapporten fremgår det at regjeringen ønsket en reduksjon av alkoholrelatert kriminalitet og færre alkoholrelaterte dødsfall. Videre ble det lagt vekt på å redusere antallet barn mellom

---

⁴ Se <https://www.dancarlin.com/hardcore-history-series/>

⁵ Berridge, Virginia «Punishment or treatment? Inebriety, drink and drugs, 1860-2004, The Lancet vol. 364 (des. 2004)

11 og 15 år som drakk alkohol og antallet voksne med et farefullt forbruk av alkohol.⁶ Alkoholpolitikken i Storbritannia i dag har forbløffende likhetstrekk med problemstillingene som opptok politikere for nærmere hundre år siden.

I Norge har vi en restriktiv alkohollovgivning og Helse og omsorgsdepartementet har hovedansvaret for regulering av alkohol i Norge. I alkoholloven står det skrevet:

«Reguleringen av innførsel og omsetning av alkoholholdig drikk etter denne lov har som mål å begrense i størst mulig utstrekning de samfunnsmessige og individuelle skader som alkoholbruk kan innebære. Som et ledd i dette sikter loven på å begrense forbruket av alkoholholdige drikkevarer»⁷

Alkoholloven har i dag en naturlig plass i det norske lovverket. I Norge, som i Storbritannia ønsker myndighetene å begrense skadene og samfunnsbelastningene knyttet til salg og bruk av alkohol. Tilgjengeligheten av alkohol blir begrenset ved hjelp av åpningstider, skatter og avgifter og gjennom offentlige helsetilbud for folk med alkoholproblemer.

1.4 Teori

1.4.1 Klasse systemet

Teorier om klassesamfunnet tilhører i utgangspunktet sosiologiens fagfelt, men har også hatt stor betydning innenfor samfunnsvitenskap og for historiefaget. En teoretisk forståelse av klassesamfunnet vil være nødvendig for å kunne belyse forholdet mellom ulike samfunnsgrupper i Storbritannia Oppgaven er basert på empiriske undersøkelser og det er nødvendig å se dette i lys av relevant teori for å forklare sosiale og politiske utviklingstrekk i perioden 1914-1918. Tradisjonelt har klassesystemet operert med en tredeling av samfunnet, med en arbeiderklasse, middelklasse og overklasse. I første rekke vil det være

---

⁶ <https://www.gov.uk/government/publications/2010-to-2015-government-policy-harmful-drinking/2010-to-2015-government-policy-harmful-drinking> (09.10.17)

⁷ Alkoholloven § 1-1. Lovens formål (<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1989-06-02-27>) (09.11.2017)

nærliggende å trekke inn de sosialistiske teoriene til Karl Marx og Max Weber, som har hatt stor betydning og vært grunnleggende for forståelsen av et klassesamfunn.

Karl Marx var opptatt av klassesystemet og dens forbindelse til produksjonsforhold. I et industrielt samfunn stod klassene i et motsetningsforhold til hverandre. Kapitalistene eide produksjonsmidler og hadde ifølge Marx tilgang på arbeidskraft, verktøy og råvarer. Arbeiderklassen eller proletariatet på sin side, var tvunget til å selge sin egen arbeidskraft og stod dermed i et avhengighetsforhold til kapitalistene, som tilbydde dem arbeid og inntekt. Det ble her lagt særlig vekt på hvordan eiendomsretten til produksjonsmidlene hadde stor betydning for ens kassetilhørighet. En fabrikkier med tilgang både på arbeidskraft, redskaper og materialet ville ha en fremtredende posisjon i samfunnet, i motsetning til arbeiderne, som bare var et ledd i produksjonen. Generelt sett kan en dermed si at Marx var opptatt av klasse ved å se på enkeltindivider som eier eller ikke-eier av produksjonsmidler.

Max Weber på sin side, la til et viktig element i forståelsen av klasse og flyttet fokuset bort fra eiendomsrett til produksjonsmidlene. Weber var i større grad opptatt av klassesystemet med henhold til sosiale mobilitet og enkeltindividers tilgang på goder. Selv om teoriene vil ha noe forskjellig vinkling er det felles for både Marx og Weber at tilgang til økonomiske ressurser og fordelingen av disse dannet grunnlaget for et klassesamfunn. Begge viser også til hvordan økonomisk skjevfordeling kan være et utgangspunkt for spenning i samfunnet og hvordan dette kan skape konflikt mellom de ulike klassene.⁸

Disse teoriene har i senere tid blitt brukt som utgangspunkt for nyere forståelse av klasse. I denne sammenheng kan Erik Olin Wrights videreføring av Marxistisk teori løftes frem. Wright viser til hvordan en kan fordele strukturene i samfunnet ut fra eiendomsforhold og har lagt til et nytt aspekt i forståelsen av Marx sin fordeling mellom eier eller ikke-eier av produksjonsmidler. Wright viser til tre ulike klassestrukturer i et kapitalistisk samfunn og disse baserer seg på evnen og muligheten til å kjøpe arbeidskraft. I den øverste klassen finner vi eiere av bedrifter som har mulighet til å kjøpe arbeidskraft. Den andre klassen er også eiere av produksjonsbedrifter, men vil ikke ha mulighet til å kjøpe arbeidskraft. Dette kan sies å være eiere av butikker og småbedrifter hvor eieren selv må arbeidet. Den siste

---

⁸ I. Frønes & Kjelsrød (2010, s. 191)

klassen vil ikke ha eiendom over produksjon, og blir betegnet som lønnsarbeidere som selger sin arbeidskraft.⁹

Klasseforståelsene til både Weber, Marx og Wright gir en overordnet forståelse av samfunnets strukturer og grupper. Disse teoriene vil kunne modifieres og tilpasses ut fra en nasjons særegne sosiale, økonomiske og politiske forhold. Til tross for dette vil de overordnede teoriene fungere som et fundament for forståelse av klasse, sett i sammenheng med Storbritannia. Det kan her trekkes frem hvordan forståelse av klassesystemet har vært kontroversielt tema og gjenstand for mye diskusjon. Hvorvidt klassesystemet viser til en organisk samfunnsstruktur eller om det er resultatet av en langvarig historisk prosess kan det stilles spørsmål ved. E. P. Thompson i boken *The Making of the English Working Class*, var opptatt nettopp av klassesystemet som et historisk fenomen:

*«By class I understand a historical phenomenon, unifying a number of disparate and seemingly unconnected events, both in the raw material of experience and in consciousness. I emphasize that it is an historical phenomenon. I do not see class as a “structure”, nor even as a “category” but as something which in fact happens (..) in human relationships»*¹⁰

Denne forståelsen av klassesystemet kan sees på som en form for historisk bevisstgjøring. For Thompson var det viktig å ivareta arbeiderklassens kollektive minne gjennom å bevisstgjøre dem på arbeiderklassens egne historiske utvikling. Denne forståelsen vil ta utgangspunkt i klassesystemet med hensyn til historiske begivenheter og skiller seg sådan fra sosialismens forståelse hvor utgangspunktet for klassesamfunnet har vært strukturer i de kapitalistiske drivkreftene.

Under Viktoriatiden var klassesystemet med en overklasse, middelklasse og arbeiderklasse et viktig trekk i forståelsen av det britiske samfunnet. I ulike teorier om klassesamfunnet, kan navnene på de forskjellige klassene og kriteriene som blir benyttet variere. En tredelt forståelse har likevel vært rådende og dette vil være utgangspunktet for denne masteroppgaven. I oppgaven er det forholdet mellom arbeiderklassen og de øvrige klassene som står i fokus. Ved krigens utbrudd tilhørte størsteparten av den britiske befolkningen

---

⁹ I. Frønes & L. Kjølsvold (2010, s. 192)

¹⁰ E.P Thompson (1966, s.9)

arbeiderklassen og det var særlig industriarbeidere som havnet i myndighetenes søkelys når det ble innført nye alkoholreguleringer under krigen.¹¹

Arbeiderklassen stod nederst på rangstigen i samfunnets hierarki i Storbritannia, selv om det var store ulikheter mellom det øvre og nedre sjiktet innad i arbeiderklassen. Sosialt og økonomiske velstående representanter fra overklassen og middelklassen var opptatt av å distansere seg fra arbeiderklassen. I følge Arthur Marwick var middelklassen redd arbeiderne, mens overklassen avskydde dem.¹² Alkohol og drikkekultur var en av mange arenaer hvor dette kom til uttrykk. Arbeiderklassen samlet seg på puben og hadde en begrenset tilgang på rekreasjon og fritidssysler, mens middelklassen og overklassen på sin side drakk alkohol innenfor husets fire vegger eller på private klubber, som krevde medlemskap. E. P. Thompson forklarte klassesamfunnet i Storbritannia først og fremst som et kulturelt betinget system:

«The class experience is largely determined by the productive relations into which men are born – or enter involuntarily (...) The way in which experiences are handled in cultural terms: embodied in traditions, value-systems, ideas and institutional forms»¹³

Dette kan vise til en forståelse av klassesystemet i Storbritannia som forutbestemt og legger vekt på hvordan enkeltpersoners hadde ulike forutsetninger i livet avhengig av ens status, familie og økonomi. Skillelinjene mellom særlig overklassen og middelklassen var i flere var flytende og utydelige.¹⁴ Ulike analyser av samfunnsstruktur har ofte tatt utgangspunkt i økonomiske variabler for å trekke skillelinjer mellom de ulike klassene. Til tross for dette vil en tredelt forståelse av klassesystemet ofte inneha flere svakheter. Eksempelvis var politisk makt langt viktigere for ens status enn økonomisk velstand, noe som førte til at forskjellen mellom en rik forretningsmann og et medlem av parlamentet, som begge tilhørte overklassen kunne være stor. Det øverste samfunnsjiktet kan dermed se ut til å bli kategorisert i første rekke gjennom om graden av innflytelse, makt og status og i andre rekke gjennom økonomisk velstand.¹⁵

---

¹¹ Marwick, Arthur (1965, s. 23)

¹² Marwick, Arthur (1965, s. 20)

¹³ Thompson, E.P. (1976: s. 10)

¹⁴ Marwick, Arthur (1965: s. 22)

¹⁵ Marwick, Arthur (1965: s 20)

Den største distinksjonen var mellom arbeiderklassen ovenfor middelklassen og overklassen. Fordi arbeiderklassen var den største samfunnsgruppen i den britiske befolkningen vil denne gruppen også inneha størst intern ulikhet. Et eksempel på dette var innenfor britisk industrisektor, hvor forskjellen mellom en faglært og ufaglært arbeider var stor. En kan derfor tale om en øvre og en nedre arbeiderklasse. Generelt sett vil være vanskelig å definere hvem som tilhørte arbeiderklassen og hvem som ikke gjorde det og størrelsen på arbeiderklassen før krigen kan derfor bare måles i grove trekk.

Sentralt i omtalen av arbeiderklassen under Viktoriatiden var hvordan det foregikk en homogenisering av ulikhetene internt i arbeiderklassen, som sprang ut av økt pengestrømninger, forbedret skattesystem og oppblomstring av fagforeninger. Fagforeningen spilte en sentral rolle i forbedring av kårerne til arbeiderne, og spesielt de ufaglærte i fabrikkene. Dette førte til at de interne forskjellene innenfor arbeiderklassen tilsynelatende kan ha minsket. Også i middelklassen kan en her se endringer, da det vokste frem en nedre middelklasse, knyttet til storskala industri, regnskap og forsikring ¹⁶ Dette viser til hvordan klassestrukturene ikke var statiske, og ofte var preget av svingninger. Dette kan også knyttes til Thompsons syn på klasse som en historisk prosess fremfor struktur, da endrende samfunnsforhold også fikk konsekvenser for klassesystemet.

Klassesamfunnet var også betydningsfullt for fremveksten av den britiske avholdsbevegelsen på slutten av 1820-tallet. Arbeiderklassens og deres forhold til alkohol var sentralt for hvordan alkohol ble kontekstualisert som et samfunnsproblem i denne perioden. Arbeiderklassen ble sett på som en utsatt samfunnsgruppe som var ute av stand til selvkontroll og måtte reformeres. Avholdenhet ble av avholdsbevegelsen trukket frem som et verktøy for sosial mobilitet og gjennom avholdenhet kunne arbeiderne fremstå som moralsk rettskaffen og sikre økt velstand. Sosial disiplin kan derfor sies å være et viktig ideal i perioden og utviklet seg som et nøkkelkonsept innenfor avholdsbevegelsens tankegods og ideer. ¹⁷

---

¹⁶ Marwick, Arthur (1965, s. 19)

¹⁷ Duncan, Robert (2013: s.17)

1.4.2 Politisk legitimitet

Ettersom oppgaven ønsker å undersøke hvordan de britiske myndighetene klarte å opprettholde legitimitet i sitt arbeid med alkoholpolitikk, blir det nødvendig å undersøke hva som ligger i begrepet. Ordbokens synonymer til begrepet knytter seg til rettferdighet eller moralsk forsvarlighet. Ut fra dette innebærer legitimitet en moralsk dimensjon så vel som en rettferdighetstanke. Det kan også sies å behandle hvorvidt noe har aksept og blir sett på som rettmessig og fornuftig.¹⁸ I denne sammenheng vil legitimering stå i sammenheng med myndighetene i Storbritannia. Her vil Marx Weber igjen tilføre et viktig moment.

Weber knyttet blant annet makt og legitimering sammen. I følge Weber er myndighetens autoritet ovenfor folket viktig for å kunne vedta beslutninger. En slik autoritet, knytter han sammen med statens grad av legitimert makt.¹⁹ Slik kan vi forstå at graden av legitimitet vil variere ut fra hvilken støtte regjeringen har i befolkningen. Legitimitet kan dermed forstås som et forhold mellom staten og menneskene i den. Rodney Barker har også knyttet begrepet politisk legitimitet til forholdet mellom myndigheter og befolkning. Han viser også til hvordan politisk legitimitet kan sees i sammenheng med prosesser og strukturer knyttet til utøvende makt.²⁰ Ved en enkel fremstilling kan en da forstå at politisk legitimitet er sentralt i gjennomføring av politiske beslutninger. Sentralt for oppgaven og i forståelsen av politisk legitimitet er hvordan det også kan syntes å innebære en moralsk dimensjon. Denne dimensjonen viser til hvordan politisk moral preges av konsekvenser for gitte handlinger. Altså er det moralske aspektet forbundet med lover og regler. Den politiske moralen vil dermed være legitim og anerkjent dersom den vil kunne føre til konsekvenser.²¹

Rodney Barker i boken *Political Legitimacy and the state*, hevder at politisk legitimitet gjennom historien har vært et sentralt politisk spørsmål. Han viser til hvordan studiet av legitimitet er sentralt og hvordan dette kan bidra til en forståelse av regimer, som en dermed kan støtte eller utfordre.²² Han fremhever også hvordan politisk legitimitet omhandler forholdene som rettferdiggjør myndigheters politikk og som krever lydighet fra

---

¹⁸ D.E Thorsen <https://snl.no/legitimitet> Hentet: 15/02/2018

¹⁹ D.E Thorsen <https://snl.no/legitimitet> Hentet: 15/02/2018

²⁰ Barker, Rodney (1990: s. 20)

²¹ Barker, Rodney (1990, s. 23)

²² Barker, Rodney (1990, s. 14)

befolkningen. Sentralt i forskning på politisk legitimitet er at det ofte blir tatt utgangspunkt nettopp i hendelser hvor lydighet ovenfor loven har vært en samfunnsutfordring. Politisk legitimitet blir derfor hyppigst diskutert når forholdene som det refererer til syntes å være truet.²³ Det påpekes her også at det vil foreligge flere ulike grunner for å studere politisk legitimitet og at det ofte har blitt forsøkt og etablert objektive forståelser rundt begrepet og dets innhold. Dette mener han har sitt utgangspunkt i et forsøkt å forklare eller rettferdiggjøre den underordningen politisk makt fører med seg. I følge Barker foreligger det tre flere årsaker for at en søker å oppnå forståelse hva legitimitet dreier seg om. En av disse forklaringen vil særlig være relevant for oppgaven.

«Legitimacy appears to perform as an essential function in human social life (...) it satisfy the need to not have to question the principles on which the governmental order, under which one lives is based”²⁴

Dersom en har tiltro til regjeringen og blir behandlet rettferdig vil en ikke trenge å stille spørsmålstegn ved regjeringsmaktenes motiver og prinsipper. Dette vil gjerne også være sentralt for graden av lydighet i en befolkning og aksept ovenfor myndigheter.

1.5 Metode

Metoden som er benyttet i oppgaven er kvalitativ og en litteraturstudie. Særegent for denne metoden, er hvordan det er en systematisering av allerede eksisterende kunnskap omkring temaet. En slik systematisering vil dermed kunne belyse nye sider av temaet, da metoden søker ny kunnskap for å samle den og bruke den i videre analyse og for å svare på egen problemstilling. Den litterære oppgaven kan bestå av både teoretiske og empiriske artikler. Ettersom temaet for denne oppgaven er knyttet til britisk alkoholregulering fra 1914 til 1918, vil det her være sentralt å benytte seg av denne metoden, da nye kvantitative og kvalitative data vil være vanskelig å oppdrive. Det vil dermed være sentralt å belyse den allerede eksisterende litteraturen på feltet.²⁵

---

²³ Barker, Rodney (1990, s. 5)

²⁴ Barker, Rodney (1990, s. 14).

²⁵ Støren, Ingrid (2010: s. 17-18)

Metoden innebærer at det er oppgavens vurdering og kritikk av de skriftlige kildene som er det fremste metodiske redskapet. I den litterære oppgaven vil en dermed ikke bruke en bestemt metode, men i større grad beskrive fremgangsmåten.²⁶ Det vil derfor her bli gjort rede for valg av litteratur og fremgangsmåten i innsamling av data.

1.6 Presentasjon og utvalg av forskningslitteratur

Leidulf Melve har fremhevet noen sentrale funksjoner og målsetninger for historiefaget. En av disse er knyttet til en revisjon av tidligere kunnskap for å bidra med en ny forståelse av fortidens hendelser. En annen funksjon kan være å bruke historieskriving til å skape relevans til vår egen samtid og bruke erfaringer fra fortiden i møte med dagens moderne samfunn.²⁷ Nettopp det å skape relevans til fortiden har vært et sentralt utgangspunkt for denne masteroppgaven. Alkoholdebatten i Storbritannia mellom 1914-1918 vil peke på noen universelle problemstillinger, som er like aktuelt i dag som for hundre år siden. Den historiske forskningslitteraturen som har beskrevet sosiale og politiske forhold i Storbritannia under 1. verdenskrig er omfattende og mangfoldig. Litteraturen kan ved en forenkling deles inn i tre grupper: samtidshistorie, sosialhistorie og kulturhistorie.

Samtidshistorie i denne sammenheng vil være litteratur som er skrevet under krigen, eller kort tid etter at krigen var avsluttet. Henry Carter med boken «The Drink Trade: A Contribution to National Efficiency 1915-1918 og Arthur Shadwell «Drink in 1914-1922: A Lesson in Control» kan her trekkes frem. Samtidshistorie kan fungere som en historisk kilde og gi et innblikk i fortiden fra personer som levde under krigen, som ikke er tilgjengelig for den moderne forsker. Samtidig vil bruk av samtidshistorie, som en historisk kilde stå ovenfor noen særegne metodiske utfordringer knyttet til objektivitet og forfatterståsted. I historieskriving er det et overordnet mål å forholde seg objektiv. Samtidshistoriske fremstillinger vil ofte inneha en grad av subjektivitet fordi forfatteren ikke har tilstrekkelig avstand til feltet og bør derfor behandles varsomt.

---

²⁶ Dalland, Olav (2014: s. 223)

²⁷ Melve, Leidulf (2010: s.10)

Arthur Shadwell var engasjert i sosial reform og forfattet flere bøker om dette temaet. Boken *Drink in 1914-1922: A Lesson in Control* var i utgangspunktet et bestillingsverk på vegne av Carnegie Endowment Fund, men ble trukket tilbake og senere utgitt av et annet forlag i 1923.²⁸ Boken tar utgangspunkt i alkoholregulering under krigen og diskuterer hvilke tiltak britiske myndigheter innførte for å redusere forbruket. Shadwell var særlig opptatt av hvordan alkoholregulering under krigen hadde en positiv virkning og viser til nedgang i kriminalitet og alkoholrelaterte sykdommer som resultater av alkoholreguleringene under krigen. Shadwell hevdet at kortere åpningstider og høye avgifter på drikkevarer kunne være nyttig også i fredstid for å redusere forbruket av alkohol i det britiske samfunnet.²⁹

Henry Carter med boken *Drink Trade: A Contribution to National Efficiency, 1915-1918* ble publisert i 1918 og gir i likhet med Shadwell en samtidshistorisk fremstilling av alkoholreguleringene under krigen. I boken undersøkte Carter hvilke alkoholregulerende tiltak som ble innført, deres formål og resultatene som ble oppnådd.³⁰ Boken er interessant fordi Henry Carter var en del av styret i Central Control Board og selv deltok i arbeidet med alkoholregulering.³¹ Carter var også medlem av avholdsbevegelsen og hans forfatterståsted synes å bære preg av hans egne konservative holdninger og syn på alkohol. Det er derfor nødvendig med en kildekritisk tilnærming til Carter behandling av alkoholregulering, sett i lys av hans egen bakgrunn og personlige synspunkter rundt temaet i fremstillingen.

Til slutt kan George Wilsons og «Alcohol and the Nation», som ble publisert i 1940 trekkes frem. Wilson var medlem av avholdsorganisasjonen United Kingdom Alliance (UKA),³² men i Wilsons subjektive syn på alkohol er tilsynelatende lite tilstede i teksten. Styrken i Wilsons historiske fremstilling må sies å være omfanget av kvalitative kilder, statistikker og data. Dette brukes for å analysere alkohol og konsum i Storbritannia med utgangspunkt i 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet. Boken foretar en omfattende analyse av alkohol i Storbritannia med utgangspunkt i lisenssystemet, produksjon av alkohol, eksport og import, avholdsbevegelsen og ulike former for alkoholvirksomhet.

---

²⁸ Shadwell, Arthur (1923: s.5)

²⁹ Shadwell, Arthur (1923: s. 150)

³⁰ Carter, Henry (1918: s. 7)

³¹ Se Kapittel 4, punkt 4.2 styremedlemmer

³² Duncan, Robert (2013: s. 8)

I valg av forskningslitteratur har det viktig å trekke frem sosialhistorie fordi oppgavens problemformulering er knyttet til klassesystemet i Storbritannia. I denne sammenheng har Arthur Marwick og boken «The Deluge» vært et viktig bidrag på forskningsfeltet. Marwick legger vekt på hvordan det britiske samfunnet før krigen var preget av indre uro og stå på randen av borgerkrig og trekker i denne sammenheng frem Irland og kampen for selvvråderett. Marwick har forsøkt å beskrive hvordan det var å leve i Storbritannia under 1. verdenskrig og tar for seg politiske og sosiale endringer under krigen.³³

Et annet sosialhistorisk bidrag som er brukt i oppgaven er George Dangerfield med boken «The Strange Death of Liberal England, 1910-1914». Dangerfield har tatt utgangspunktet i årene før krigen brøt ut og vil derfor være et naturlig supplement til Arthur Marwick. Dangerfield er i likhet med Marwick opptatt av politiske og sosiale endringer i Storbritannia. Boken innleder med den politiske konflikten mellom Overhuset og Underhuset over budsjettforhandlinger. Dangerfield illustrerer hvordan denne konflikten førte til en reduksjon av Overhusets politiske makt. Videre omtales endringsmønstre knyttet til kvinnes rolle i samfunnet og inntog i arbeidslivet og arbeiderklassens kamp for rettigheter og organisering av fagforbund.

I det historiske bakgrunnskapittelet i oppgaven har Brian Harrison og boken «Drink and the Victorians» og David Gutzke med boken «Protecting the Pub» vært sentral. Harrison har foretatt en metodisk analyse av den britiske avholdsbevegelsen med utgangspunkt i perioden 1815-1872. Boken er ansett som en klassiker på fagfeltet og er vanskelig å komme utenom. Harrison har bidratt med en helhetlig analyse av de ulike retningene innad i den britiske avholdsbevegelsen og beskrevet bevegelsens strategier, taktikker og utvikling på 1800-tallet. Harrison ser blant annet på motsetningsforholdet mellom avholdsbevegelsen og alkoholindustrien i Storbritannia og viser til puben som en arena for konflikt hvor dette kom til uttrykk.

David Gutzke har undersøkt fremveksten av en kommersiell alkoholindustri i Storbritannia, med vekt på andre halvdel av 1800-tallet. Han er i likhet med Harrison opptatt av forholdet mellom motstandere av alkohol og produsenter av alkohol, men har fokusert i større grad på

---

³³ Marwick, Arthur (1965: s. 11)

sistnevnte. Bryggerinæringens organisering av interesseorganisasjoner, politiske makt og innflytelse står særlig sentralt i Gutzke sin historiske fremstilling. Gutzke viser til hvordan alkoholindustriens politiske innflytelse var varierende mellom og hvordan industrien var dårlig organisert og underfinansiert på 1870 og 1880-tallet var industrien. Først ti år senere førte organisatoriske endringer til at alkoholindustrien og deres interesseorganisasjoner oppnådde en grad av makt og innflytelse knyttet til politiske beslutningsprosesser.³⁴

Det siste bidraget på forskningsfeltet om britisk alkoholregulering under krigen er forfattet av Robert Duncan med boken *Pubs And Patriots*, fra 2013. Duncan hevder at det under krigen ble foretatt et av de mest radikale eksperimentene knyttet til alkoholregulering i britisk historie.³⁵ Utgangspunktet er Central Control Board og deres fokus, samt årsaker og konsekvenser av regulering av alkohol og hvordan den sosiale debatten i perioden påvirket oppfatningen av alkoholproblemet. Duncan beskriver alkoholproblemet sett ut fra radikaliserings av synet på alkohol og som en konsekvens av krisetilstanden under krigsårene.

36

1.7 Valg av kilder og kildekritikk

Arbeidet med innhenting og valg av kildematerialet har vært en omfattende og tidkrevende prosess. En av de største utfordringene har vært å finne gode kilder som kan brukes for å besvare oppgavens problemstilling. I innsamling av kilder er det benyttet brev, aviser, en biografi, lovdokument og politiske rapporter. I tillegg utgjør historisk forskningslitteratur og artikler en viktig del av oppgavens empiriske grunnlag. I denne sammenheng vil det være nødvendig å si noe kortfattet om bruk av kilder i oppgaven og hvilke metodiske utfordringer som er knyttet til arbeidet med disse kildene.

Aviskilder

Avisutklipp kan være en interessant kilde som kan gi opplysninger om fortidens hendelser. Aviser kan gi et innblikk i meninger og beretninger fra samtiden og britiske nyhetsaviser som

---

³⁴ Gutzke, David (1989: s. 9)

³⁵ Duncan, Robert (2013: s. 3)

³⁶ Duncan, Robert (2013: s. 8)

ble publisert mellom 1914-1918 er en viktig del av kildematerialet i oppgaven.

Avisutklippene i denne oppgaven er hentet fra to digitale arkivdatabaser på internett. Den første av disse er *British Newspaper Archives*, som er et samarbeidsprosjekt mellom British Library og findmypast., som har en målsetning om å publisere og digitalisere 40 millioner aviser over en 10 års periode.³⁷ Dette arkivet består av hovedsakelig av lokalaviser publisert mellom 1700-tallet og frem til i dag. I arkivet er annonser, artikler, lederspalter og nyhetsreportasjer tilgjengelig for søk og nedlastning mot betaling. Det andre arkivet er *The Times Digital Archive*, som er en del av Gale Historical Archives og har digitalisert den anerkjente avisen *The Times* i perioden 1785-2012.

I bruk av aviser som en historisk kilde er det viktig med kildekritikk for å vurdere innholdet i teksten. I avisartikler er ikke alltid forfatterens navn oppgitt og det kan derfor være vanskelig å vurdere teksten med hensyn til forfatterens ståsted. Det kan skape utfordring knyttet til hvorvidt forfatteren har politisk tilhørighet eller er motivert av en personlig agenda. Et nyttig hjelpemiddel vil være å undersøke avisens politiske tilhørighet, men med hensyn til lokalaviser kan dette være utfordrende fordi avisen ikke alltid har et klart definert politisk ståsted. I masteroppgaven har det derfor blitt lagt vekt på regionale og nasjonale aviser, fordi det vil være lettere å vurdere avisens politiske tilhørighet, sammenlignet med lokalaviser. Her vil *The Times* stå sentralt som et eksempel på en avis som stod de konservative nærmest. På den andre siden har *Daily Herald*, blitt benyttet, som var en liberal avis. Disse avisene er bevist blitt anvendt for å nyansere og balansere bruken av aviskilder da disse har ulike politiske forankringer og gjerne vil representere ulike sider knyttet til alkoholspørsmålet

Biografi

David Lloyd George og biografien *War Memoirs vol. 1* er den første av i alt tre biografier om den walisiske politikerens karriere og liv. Fremstillingen er selvbiografisk og bruker et politisk perspektiv hvor Lloyd George og hans refleksjoner rundt årene før og under krigen omtales. Sett i sammenheng med oppgavens problemstilling vil kapittelet om Lloyd Georges stilling som Ministry of Munitions stå sentralt.³⁸ Her diskuterer Lloyd George alkoholproblemet

---

³⁷ www.britishnewspaperarchive.co.uk

³⁸ Lloyd George, David (1933: s. 237-354) Kapittel 9 i *War Memoirs Vol. 1*

under krigen i lys av arbeiderklassen og ulike utfordringer knyttet til militærproduksjon. Biografien kan sies å være en viktig kilde i oppgavens analyse av problemstillingen fordi Lloyd George var en sentral aktør i arbeidet med alkoholregulering og formulerte og kontekstualiserte alkoholproblemet gjennom sine taler til folket.

Politiske rapporter, lovdokument og pamphletter.

Lovdokument i denne oppgaven vil være knyttet til lovendringer som ble foretatt under krigen. Her vil *Defence of the Realm Act* stå sentralt og fokuset vil være på lovendringer som hadde konsekvenser for salg og regulering av alkohol. Flere av de aktuelle lovene er gjengitt i annen forskningslitteratur eller blitt hentet fra internett.

Det har videre blitt benyttet politiske rapporter i oppgaven, særlig knyttet til Central Control Board, som utarbeidet fire rapporter til sammen med styrets erfaringer knyttet til arbeidet med alkoholregulering. Dessverre har det ikke vært mulig å oppdrive disse, og dette skyldes at de ikke har blitt digitalisert og fordi kostnaden var stor for å få de oversendt fra arkiv i England. I denne sammenheng har det derfor vært nødvendig å bruke utdrag fra rapportene hentet fra annen forskningslitteratur.

Under krigen ble det trykket opp en rekke pamphletter, som blant annet oppfordret til avholdenhet og patriotisme. Disse kan være interessant å trekke inn i analysen og teksten i oppgaven. En pamphlett vil si liten bok eller brosjyre som formidlet og gav informasjon om et bestemt budskap og ble delt ut til de som måtte være interessert.

1.8 Disposisjon og kapitteloversikt

Kapittel 1 har innledet oppgaven, presentert temaet og problemstilling, relevant teori, samt redegjort for valg av forskningslitteratur og bruk av kilder. **Kapittel 2** er et historisk bakgrunnskapittel som undersøker forholdet mellom avholdsbevegelsen og alkoholprodusenter i Storbritannia på 1800-tallet. Det sentrale vil her være fremveksten av den britiske avholdsbevegelsen og kommersialisering og profesjonalisering knyttet til salg og produksjon av alkohol i perioden 1820-1914. Denne delen av teksten vil forsøke å knytte relevans mellom sosiale endringsmønstre i perioden opp mot politisk utvikling under 1.

verdenskrig. **Kapittel 3** er det første av to empiriske analysekapitler og presenterer og tolker resultater og funn i lys av oppgavens problemstilling og teori. Dette kapitlet undersøker alkoholdebatten slik den fremstod i Storbritannia i krigens første fase. **Kapittel 4** vil se nærmere på etableringen av Central Control Board og hvilke tiltak som ble innført for å redusere alkoholforbruket under krigen. Alkoholregulering med utgangspunkt i problemstillingen med henhold til klassesystemet og politisk legitimering vil her være sentralt. Til slutt vil **Kapittel 5** oppsummerer og konkludere oppgaven. Her vil egne refleksjoner og temaet i lys av dagens samfunnsutfordringer bli lagt vekt på.

2.0 Historisk bakgrunn: Den britiske avholdsbevegelsen og alkohol, 1830-1914.

2.1 Innledning

Storbritannia med utgangspunkt i politikk og samfunn møter man en rekke metodiske utfordringer. Det er først og fremst viktig å kunne etablere en videre historisk kontekst som alkoholdiskusjonen kan forstås ut ifra. Alkohol må kontekstualiseres med utgangspunkt i det britiske samfunnet i før krigen, for å kunne forstå hvordan politikk og holdninger ble formet og skapt. Å skulle gi en historisk karakteristik av et helt samfunn i en gitt historisk periode vil være en umulig oppgave. Det er heller ikke kapittelets målsetning å gi en nøyaktig å helhetlig forståelse av det britiske samfunnets kulturelle forbindelse til alkohol. Ettersom oppgaven er rettet mot et sosialhistorisk perspektiv, vil det her bli belyst noen generelle trekk ved Storbritannia som samfunn før krigen. Sentralt vil det her være aktuelt å så nærmere på hvordan alkohol ble formulert og kontekstualisert som et samfunnsproblem i Storbritannia på 1800-tallet. Utgangspunktet for dette vil være fremveksten av den britiske avholdsbevegelsen og utviklingstrekk knyttet til alkoholindustrien i perioden 1830-1914.

Disse samfunnsgruppene stod i sentrum for alkoholdebatten og preget diskusjonen knyttet til salg og tilbud av alkohol. Avholdsbevegelsen organiserte motstand mot alkohol og promoterte abstinering gjennom opprettelsen av avholdssamfunn. Bevegelsen henvendte seg særlig mot arbeiderklassen og omtalte alkohol som et problem for den britiske folkehelsen. Alkoholindustrien ble fremstilt som en fiende og en trussel. Fyll og drukkenskap kom i konflikt med religiøse idealer som på 1800-tallet advokerte fromhet, måtelighold og selvdisciplin. Nye medisinske perspektiver og vitenskapelig forskning skapte økt bevissthet rundt skadevirkningene av alkoholkonsum for menneskekroppen. Nye medisinsk kunnskap i kombinasjon med avholdsbevegelsen kampanjer, førte til en eskalering av alkoholmotstand i perioden. Et liberalt lovverk som tillot bryggeri og puber stor frihet hadde en forsterkende effekt på protestene mot alkoholindustrien.

2.2 Et samfunn i endring

Storbritannia, bestående av England, Wales og Skottland var styrt av parlamentet ved Westminster i London siden 1707. Irland på sin side hadde et historisk betent forhold til England og ble først en del av. Det forente kongerike Storbritannia og Nord-Irland i 1800.³⁹ Storbritannia styreform var konstitusjonelt monarki med en politisk maktfordeling mellom Underhuset og Overhuset. Mot slutten av 1800-tallet var det britiske samfunnet preget av en indre sosial uro og rastløshet har kjennetegnet perioden. Kongerikene England og Skottland ble samlet i 1770 og senere kom Irland til å ta del i det samme unionssamarbeidet. Forholdet mellom England og de andre britiske nasjonene har siden vekket patriotiske følelser som på 1800-tallet uttrykket seg i motstand mot sentralmaktene. Både i Skottland og Irland var spørsmålet om selvråderett et sentralt tema i den politiske samfunnsdiskusjonen. Dette herskerforholdet mellom England og nabolandene preget deler av det britiske samfunnet før 1914.⁴⁰

Sentralt for tidsperioden, er hvordan Storbritannia opplever en overgang fra jordbrukssamfunn til industrisamfunn. Rundt 1870 hadde England etablert viktige næringer som jern, stål, kull og tekstilproduksjon og på midten av 1800-tallet stod britiske fabrikker for bortimot halvparten av tekstil og jernproduksjon i verden.⁴¹ Det var flere sentrale momenter som påvirket den industrielle utviklingen, men en særlig sentral faktor vil her ligge til tilgangen på råmateriale. Dette la blant annet grunnlag for en forbedret infrastruktur, som sikret gode vekstvilkår for landets industrier.⁴²

For Irland var 1800-tallet preget av vanskelige sosiale og økonomiske forhold. I Irland var økonomien mot slutten av 1800-tallet fremdeles endimensjonal og hadde sitt utgangspunkt i landbruk. Landets økonomi var sårbar og klimasensitivt og den irske befolkningen led kraftig i perioder av hungersnød. En mangel på økonomisk stimuli og industrialisering var bare en av flere årsaker til det turbulente forholdet mellom Irland og London.⁴³ De vanskelige forholdene i Irland på 1800-tallet bidro til negativ befolkningskurve og store

---

³⁹ Marwick, Arthur (1965: s. 17)

⁴⁰ Marwick, Arthur (1965: 15 – 23)

⁴¹ Eriksen, Linne Tore (2010: s. 137)

⁴² Eriksen Linnè Tore (2010: s. 27)

⁴³ Marwick, Arthur (1965: s. 17)

befolkningsgrupper som emigrerte ut av landet. Irland var vanskeligere stilt sammenlignet med England og hadde heller ikke tilgang på de samme kullressursene og mineralene som sine naboer. Dette viser til hvordan Storbritannia var en splittet nasjon. For England ble den økte industrialiseringen en katalysator for sosiale endringsmønstre som fikk langvarige økonomiske og samfunnsmessige konsekvenser for befolkningen.

Urbanisering og befolkningsvekst førte til en omorganisering av det britiske samfunnet. På begynnelsen av 1800-tallet var ca. 20 % av befolkningen i England og Wales bosatt i områder med mer enn 5000 innbyggere. London var i 1801 den eneste byen med over hundretusen innbyggere. Innen 1911 hadde antallet byer av denne størrelsen økt til trettiseks og bortimot halvparten av den britiske befolkningen var bosatt i byer.⁴⁴ Overgangen fra et landbrukssamfunn til industrialisering skapte dermed en urban og demografisk revolusjon som snudde det britiske samfunnet på hodet. Befolkningsveksten i Storbritannia var enorm. Som en konsekvens av økt kunnskap innenfor medisin og forbedret økonomi og levekår, ble barnedødelighet kraftig redusert og forventet levealder gikk opp.⁴⁵ En slik demografisk vekst og økt industri bidro til en oppgangstid økonomisk. Denne utviklingen skapte samtidig nye samfunnsutfordringer. Fattigdom, arbeidsløshet og utdanning var noen arenaer hvor dette kom til uttrykk. I tillegg var sanitære forhold, tilgang på rent vann og dårlige boforhold eksempler på andre samfunnsutfordringer som myndighetene måtte ta hensyn til. En fremvekst av kapitalistiske markedskrefter og økt kjøpekraft var et annet viktig utviklingstrekk av industrialiseringen. De økte lønningene fra industrien, førte til en økt etterspørsel av konsumgoder som kaffe, te, sukker og krydder.⁴⁶

Manchester, Liverpool, Birmingham og Glasgow var eksempler på byer i Storbritannia som vokste i et voldsomt tempo frem mot begynnelsen av 1900-tallet. Denne hurtige urbaniseringen kan sees på som en direkte konsekvens av økt industri. I de voksende fabrikkene og industrianleggene så et økt behov for arbeidskraft, et behov som ble ytterligere forsterket ved krigens utbrudd i 1914.⁴⁷ En konsekvens var derfor at bønder forlot

---

⁴⁴ Burnett, J. "A Social History of Housing, 1815-1970" (1978: s. 6-7)

⁴⁵ Eriksen Linnè Tore (2010: 134)

⁴⁶ Eriksen Linnè Tore (2010: 133 – 145)

⁴⁷ Marwick Arthure (1965: s.18)

jordbruksproduksjon på landet til fordel for mer lønnsomt arbeid i industriene. Slik vokste det hurtig frem en britisk arbeiderklasse.

George Dangerfield har bidratt med sentrale perspektiv på den fremvoksende arbeiderklassen før krigen. I den sosialhistoriske boken *The strange death of Liberal England*, tar han for seg ulike årsaker og konsekvenser av en voksende nedre klasse i samfunnet. Det fremgår her hvordan arbeiderne var selvstendige individualister uten noen enhetlig politisk eller intellektuelt felles ståsted.⁴⁸ Arbeiderne i ulike sektorer opplevde i enkelte tilfeller harde kår. Blant annet hevder Dangerfield at arbeiderne særlig sårbar i forhold til økonomiske svingninger. Det vises her til et eksempel fra 1910 og hvordan lønninger ikke fulgte inflasjon på det britiske pundet. Dette førte til at arbeiderne begynte å stille krav om bedre arbeidsvilkår og betalinger⁴⁹. Ved flere anledninger før krigen truet arbeiderklassen med streik og gjorde alvor av sine trusler. Blant annet protesterte de under forhandlinger med industrisektoren i spørsmål om lønn og rettigheter og gjennomførte opprør. For myndighetene bidro dette med store utfordringer og skapte politisk hodebry i perioden før krigen. Sentralt for gjennomføringen av press, var etablerte forbindelser og nettverk gjennom organiseringen av egne interesseorganisasjoner og fagforbund. Dette var viktig for arbeidsklassens kollektive selvfølelse og styrket arbeidernes rettigheter. Før krigen fikk dermed den britiske arbeiderbevegelsen tilegnet seg større politisk innflytelse og var en interessegruppe som styremaktene måtte forhandle med å ta hensyn til.⁵⁰

Også andre politiske kampsaker som verneplikt og stemmerett hadde i Storbritannia før krigen bidratt til politisk uro og den ustabile situasjonen på halvøya. I tillegg var det politisk press og uroligheter som oppstod i Irland, hvor mange motsatte seg sentralstyre fra London som Irland var underlagt. Krigen i Europa kom sådan på et beleilig tidspunkt for britiske styresmakter i en periode hvor nasjonen var intern splittet og preget av uro. 1. verdenskrig fikk på flere områder en samlende effekt som bidro til å overskygge flere sider ved den interne uroen i Storbritannia ved å samle nasjonen i kampen mot en felle fiende utenfra

---

⁴⁸ Dangerfield (1935: s. 215)

⁴⁹ Dangerfield (1935: s.

⁵⁰ Dangerfield (1935:s. 254

Under Viktoriatiden var klassesystemet med en overklasse, middelklasse og arbeiderklasse et viktig trekk i forståelsen av det britiske samfunnet. Sosialt og økonomisk velstående representanter fra overklassen og middelklassen var opptatt av å opprettholde avstand fra arbeiderklassen. Alkohol og drikkekultur var en av mange arenaer hvor dette kom til uttrykk. I klassikeren *The Making Of the English Working Class*, beskrev E. P. Thompson klassesamfunnet i Storbritannia som et kulturelt betinget system:

*«The class experience is largely determined by the productive relations into which men are born – or enter involuntarily (...) The way in which experiences are handled in cultural terms: embodied in traditions, value-systems, ideas and institutional forms»*⁵¹

Klassesamfunnet fikk også stor betydning for avholdsbevegelsen arbeid og kampanje. Arbeiderklassens og deres forhold til alkohol stod sentralt for problematiseringen av alkohol på 1800-tallet. Arbeiderne ble sett på som en utsatt samfunnsgruppe, ute av stand til selvkontroll og var samfunnsgruppen som måtte reformeres. Abstinering var sett på som et verktøy for sosial mobilitet som ledet økt velstand og moralsk rettskaffenhet og selvdisciplin var et viktig ideal under Viktoriatiden og et nøkkelkonsept innenfor avholdsbevegelsens tankegods.⁵²

Religion hadde en viktig samfunnsposisjon i Storbritannia på 1800-tallet og ivaretok flere funksjoner som staten senere overtok. Religiøse trossamfunn engasjerte seg innenfor helse og omsorgsarbeid, hjelp til fattige og utdanning. De var opptatt av tilgang på rent vann og bedre sanitærforhold for de svake i samfunnet, i en periode hvor kontakten mellom stat og befolkning var marginal og begrenset. Alkoholproblemet slik det ble formulert av avholdsbevegelsen på 1830-tallet kan derfor sees i forlengelse av kirkens dominerende posisjon i det britiske samfunnet. Arbeidet med sosial reform fremstod som et moralsk korstog og arbeidere og fattige i samfunnet ble viet mest oppmerksomhet og fokus fra begynnelsen.⁵³

---

⁵¹ Thomson, E.P. (1976: s. 10)

⁵² Duncan, Robert (2013: s.17)

⁵³ Wohl, A.S. (1984: s. 6)

James Walvin har påpekt hvordan de komplekse kreftene som forårsaket urbanisering og industrialisering i Storbritannia innen 1840, hadde bidratt til utviklingen av et samfunn «som var grunnleggende forskjellig fra tidligere perioder». ⁵⁴ Britiske industriarbeidere arbeidet lange dager, fra mandag til lørdag under tøffe forhold. Arbeiderklassen hadde begrenset tilgang til fritidssysler og aktiviteter utenfor arbeidsplassen. I 1847 vedtok regjeringen «Ten Hour Act» som lovfestet kortere arbeidsdager (10 ½ time) og et krav om 1 ½ times pause til mat og hvile. Arbeidsforholdene innenfor industrisektoren forbedret seg langsomt utover 1800-tallet, men var fortsatt preget av kynisk profittvirksomhet, som prioriterte effektivisering og kostnadsbesparing fremfor bedre forhold for arbeiderne.

Søndag var for mange den eneste fridagen i uken. Høyere lønninger og bedre sosiale og økonomiske forhold dannet grunnlaget for nye rekreasjonsmønstre. I sentrale og urbane områder av Storbritannia sørget teater, musikk og sport for et bredere aktivitetstilbud på fritiden. For arbeiderne, med en begrenset økonomi, var et besøk på puben et kjærkomment avbrekk i en ellers hektisk hverdag. Puben hadde en viktig sosial funksjon å var et samlingspunkt for arbeiderklassen. Middelklassen og overklassen på sin side foretrakk å drikke alkohol innenfor husets fire vegger eller på private klubber, hvor arbeiderklassen var ekskludert. På puben ble det avholdt både politiske møter og samlinger på vegne av fagforeninger, i tillegg til sosial hygge. For mange britiske borgere var øl et harmløst produkt og først og fremst en tørstedrikk. En årsak til det høye alkoholforbruket på 1800-tallet kan sees i sammenheng med mangelen på gode alternativer. Tilgangen på vannforsyninger og de hygieniske forholdene i storbyene var dårlige. De færreste hadde innlagt vann i husene sine og vann måtte kjøpes på tap og fraktes hjem i bøtter, ofte over store avstander. ⁵⁵

I 1849 definerte den svenske legen og professoren Magnus Huss alkoholisme som en sykdom, som krevde behandling. Hans arbeid vekket internasjonal oppmerksomhet og forståelsen av alkoholmisbruk som en lidelse senere innpass i Storbritannia.⁵⁶ En oppblomstring av nye medisinske perspektiv og ideer bidro til større kunnskap og forståelse om alkohol som et rusmiddel. Huss var opptatt av hvilke skadevirkninger alkohol hadde på menneskekroppen og for samfunnet som helhet. I teksten "*Varningsord mot bränvinsbruk*

---

⁵⁴ Walvin, J. "*Leisure and Society*" (1978: s. 3)

⁵⁵ A. S. Wohl, *Endangered Lives: Public Health in Victorian Britain* (1984: s. 61-63)

⁵⁶ Duncan, Robert (2013: s. 16)

och dryckenskap", brukte den svenske legen kraftig retorikk og en språkbruk som minnet om avholdsbevegelsens forestillinger om alkoholens effekt og virkning:

*«Rus förnedrar människan till oskäligt djur; den rusige är mer eller mindre beröfvad förstånd och besinning; begär under ruset brottsliga och afskyvärda handlingar, såsom mord, dråp, rån, mordbrand, stöld... Under fortsatt dryckenskaplif blifva själens förmögenheter allt slöare; lust för arbete och sysselsättning aftager, tankekraften blir slapp, likaså viljan, till sist är drinkaren äfven utom rustilståndet oförmögen att bestämma sig sjalf, han blir ofta ett viljelöst redskap för sin omgifning.»*⁵⁷

2.3 Den britiske avholdsbevegelsens opprinnelse og utvikling

Den britiske avholdsbevegelsen etablerte seg først i Skottland og Nord-Irland på slutten av 1820-tallet, gjennom organiseringen av «Temperance Societies». De første avholdssamfunnene tok avstand fra sprit og brennevin og hadde i begynnelsen ingen innvendinger mot øl, som ble sett på som forenelig med bevegelsens verdier om måtehold og moderasjon.⁵⁸ I 1830, vedtok britiske myndigheter «Beer Act» og foretok en omfattende liberalisering av lisenslovgivningen. Lovendringen førte til at det ble lettere å skaffe lisens og tusenvis av nye bryggeri og puber etablerte seg som en konsekvens av dette. Hensikten var å øke konkurransen mellom bryggeriene, sikre lavere priser og oppfordre folk til å drikke øl fremfor brennevin.⁵⁹ Denne utviklingen vekket protest og motstand fra avholdsbevegelsen og den nye lisenslovgivningen var en viktig årsak til at negative holdninger til alkohol fikk fotfestet i resten av Storbritannia.

---

⁵⁷ Magnus Huss «Varningsord mot brännvinsbruk och dryckenskap» (<http://www.peweodesign.com/varningsord/>) (20.01.2017)

⁵⁸ Harrison, Bryan (1971: s. 87)

⁵⁹ Putnam, Roger (2004: s. 36)

Avholdsbevegelsen i Storbritannia lot seg inspirere av religiøse tanke-system og var viktig for kontekstualiseringen av alkohol som et samfunnsproblem på 1800-tallet. Alkohol kom i konflikt med kristne prinsipper og ble sett på som skadelig for individet, familien og nasjonen.⁶⁰ Avholdsbevegelsen hadde en tett organisatorisk forbindelse til protestantisk og katolsk kristendom. Dette var viktig for rekrutteringen av nye medlemmer. Den anglikanske kirke og andre religiøse trossamfunn var viktige støttespillere i promoteringen av abstinering.

På tross av flere fellestrekk, oppstod det tidlig intern stridighet og bevegelsen splittet seg i en radikal og moderat retning. Avholdsbevegelsen utviklet forskjellige strategier og arbeidet med ulike målsetninger. Den radikale gruppen av avholdsbevegelsen kalles «Teetotal Movement», som tok avstand fra alle former for alkohol. Dette synet dominerte i avholdsbevegelsens første fase, men kom senere i skyggen av moderate tilnærminger, som fortsatt var kritisk til sprit, men tillot salg og konsum av øl. Denne splittelsen var en av hovedårsakene til at motstanden mot alkohol i Storbritannia ikke fremstod som samstemt og koordinert.

2.4 United Kingdom Alliance – krav om alkoholforbud.

I 1853 ble *United Kingdom Alliance* (UKA) stiftet i Manchester. Dette var den første avholdsorganisasjonen som gikk inn for et statlig forbud mot salg av alkohol i Storbritannia. Etableringen av UKA markerte et brudd med avholdsbevegelsens tidligere strategier. Fokuset ble flyttet fra reform av individet og blikket ble rettet mot myndighetene etter politiske løsninger på alkoholproblemet.⁶¹ UKA var inspirert avholdsbevegelsen i USA og delstaten Maine, hvor det noen år tidligere var opprettet et alkoholforbud. Organisasjonen utviklet et politisk forslag om lokal vetorett og ønsket at 2/3 av skattebetalerne skulle bestemme om de ønsket alkoholforbud eller ikke.⁶² UKA la press på politikerne gjennom en aktiv lobbyvirksomhet. Deres forbudspolitik sikret gradvis støtte innad i avholdsbevegelsen.

---

⁶⁰ Duncan, Robert (2013: s.15)

⁶¹ Duncan, Robert (2013: s. 17)

⁶² Gutzke, David (1989: s. 55)

UKA mottok donasjoner fra industrielle produsenter i området rundt nord-øst England og fra Manchester, Glasgow, Cardiff og Dublin. Av donorene var det tekstilprodusenter som viste den største givergleden.⁶³ Den økonomiske forbindelsen mellom UKA, industri og næringslivet viser til hvordan arbeidsgivere også var engasjert i alkoholdebatten og støttet avholdsbevegelsens sak.

2.4 Gøteborgssystemet og den skandinaviske alkoholmodellen.

Avholdsbevegelsen i Storbritannia lot seg inspirere av andre land og alkoholkritikere på slutten av 1800-tallet rettet blikket mot Skandinavia, som en inspirasjonskilde for britisk alkoholreform. Et høyt nasjonalt forbruk av brennevin var en av hovedårsakene til etableringen av nye politiske system for regulering av alkoholsalg i Skandinavia.

Gøteborgssystemet hadde sin opprinnelse i Sverige i 1867 og fant senere veien til Norge og Bergen i 1877.⁶⁴ Systemet skulle avskaffe profittvirksomhet knyttet til salg av alkohol og forsøkte å marginalisere private aktørers kommersielle egeninteresser. I Sverige og Norge sikret lokale myndigheter seg større kontroll over salg av alkohol, gjennom lisensavtaler med private selskap.

I Sverige var Gøteborgssystemet avgjørende for opprettelsen av bolagsordningen, som senere ble kjent som *Systembolaget*. I Norge ble det etablert en tilsvarende ordning og *samlag* overtok ansvaret for salg av brennevin i flere norske byer og tettstrøk.⁶⁵

Private selskap som sikret seg lisens forpliktet seg til å ta ut et utbytte på maksimalt 5 %. I Norge ble overskuddet utover dette øremerket lokale og offentlige samfunnstiltak, som kom lokalbefolkningen til gode. Det var noen forskjeller på hvordan Gøteborgssystemet ble implementert i Norge og Sverige. David Gutzke hevdet denne distinksjonen ofte ble glemt når systemet ble omtalt under et i Storbritannia.

«Many English Gothenburgers conveniently but inaccurately spoke of the Gothenburg system, obscuring important differences between the two Scandinavian

---

⁶³ Harrison, Bryan (1971: s. 220)

⁶⁴ Gutzke, David (1994: s. 29)

⁶⁵ Også kjent som brennevinssamlag

countries. Swedish Gothenburgers insisted that bolag pubs supply food and seats, less as a concession to tradition than as a tactic for enforcing sobriety (...) Norway evolved a different system. Samlags provided neither food nor furniture and literally drove customers out by discouraging lingering (...) Norwegians, however, adopted a much more creative use for surplus profits from alcohol – funding old-age pensions or other types of labour insurance»⁶⁶

Gøteborgssystemet medførte at lokale myndigheter fikk større kontroll over salg av alkohol i Norge og Sverige. Det ble foretatt en omstrukturering eierskapskulturen knyttet til alkoholutsalg. Samtidig ble det etablert kortere åpningstider og et forbud mot salg av alkohol på søndager. Ifra Samlagets virksomhet i Bergen finner vi flere kilder som viser hvordan overskuddet fra salg av alkohol ble brukt til ulike kulturelle og sosiale formål. Overskuddet fra Brennevinssamlaget i Bergen ble brukt til innkjøp av bøker til Bergens Offentlige Bibliotek og bistod med økonomisk startkapital til *Bergen kvindelige industriskole* (etablert i 1883). Mellom 1877-1913 bevilget Samlaget til sammen 3.5 millioner kroner til offentlige formål i Bergensområdet.⁶⁷ Bidragene ble brukt til å støtte kunst, museer, sykehus og ungdomsorganisasjoner i lokalområdet rundt Bergen

2.5 Kommersialisering og vekst innenfor britisk alkoholindustri 1830-1914

Begrepet «the trade» er brukt som en samlebetegnelse på britisk alkoholvirksomhet og viser i den historiske forskningslitteraturen til grupper som var involvert i salg og produksjon av alkohol. På norsk kan dette oversettes til alkoholindustri og begrepet omfatter bryggeri, puber, selgere, produsenter, aksjeinvestorer og andre samfunnsgrupper tilknyttet alkoholvirksomhet. Som en politisk pressgruppe utviklet alkoholindustrien i Storbritannia på 1800-tallet seg ut fra en felles økonomisk interesse mellom produsent og selger.⁶⁸ Bryggerinæringen etablerte egne organisasjoner, som skulle beskytte deres virksomhet mot

---

⁶⁶ Gutzke (1993: s. 30)

⁶⁷ <http://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/arkiv/1420581> (17.11.2016)

⁶⁸ Gutzke, David (1989: s. 11)

restriktiv lovgivning fra myndighetene og kritikk fra avholdsbevegelsen. Et eksempel på en slik organisasjon var National Trade Defence Association som ble stiftet i 1888.⁶⁹

Slike organisasjoner stod særlig sentralt, da avholdsbevegelsen og næringen stod i et kontrastfylt forhold. Avholdsbevegelsen allierte seg tradisjonelt med Liberal Party, mens bryggerinæringen på sin side hadde politisk konservative forbindelser til Tory partiet.⁷⁰ I bryggerinæringens tilfelle, hadde de flere forbindelser til politikken som kan ha spilt inn på deres rolle innenfor politikken.

«For example, Asquith was married to Margot Tennant of the Tennant`s brewing family. Generally, the Tories allied with the trade, partly because a good number of Tory MPs had brewing interests. The Liberal Party was generally aligned with temperance activism.»⁷¹

I perioden 1871-1891 oppstod det flere konfrontasjoner mellom disse gruppene som i noen tilfeller førte til voldelige sammenstøt mellom de to motsetningsfylte gruppene i alkoholdebatten.⁷² Utgangspunktet for deres misnøye til hverandre, lå i en grunnleggende uenighet knyttet til britisk alkoholpolitikk. Bryggeriindustrien forsøkte å verne om sine investeringer og ivareta sine egeninteresser politisk. De forsøkte særlig å sikre politisk støtte og valgoppslutning blant arbeiderklassen og overklassen. Bryggeriindustrien selv understreket hvordan det ville være valgkretsen som kom til å lide dersom puben måtte stenge.⁷³

På slutten av 1800-tallet hadde store kommersielle bryggeri med nasjonal utstrekning sikret seg kontroll over store deler av markedet på bekostning av små lokale produsenter. I 1839 var det 48 363 bryggeri i Storbritannia og i løpet av 1880 var antallet blitt redusert til 21 223. Denne utviklingen og fortsatte frem mot 1900-tallet og i 1901 var antallet sunket ytterligere til 6447.⁷⁴ Samtidig med dette økte bryggerienes gjennomsnittlige produksjonsnivå.

---

⁶⁹ Duncan, Robert (2013: s.19)

⁷⁰ Robert Duncan, 2013: s. 21

⁷¹ Duncan 2013: s.21

⁷² David W. Gutzke, 1989: s 218

⁷³ David W. Gutzke, (1989: s 218)

⁷⁴ C. Dixon, "The changing structure of the British brewing industry", Geography, Vol. 63, No. 2 (April 1972), s. 109

Konsekvensen av dette ble at færre bryggeri produserte alkohol i større volum enn tidligere. I 1830 produserte et gjennomsnittlig britisk bryggeri 1000 fat årlig og i 1901 var den gjennomsnittlige produksjonen steget til 11 000 fat årlig.⁷⁵ Alkoholindustrien på slutten av 1800-tallet gikk i retning av kommersialisering og profesjonalisering.

I boken «Protecting the Pub» har forfatter David Gutzke delt de store kommersielle bryggeriene i Storbritannia inn i fire grupper med utgangspunkt i størrelse og produksjon. I den første gruppen finner vi *Arthur Guinness, Son & Co*, som var en ledende produsent av ølsortene stout og porter. I 1876 produserte det irske bryggeriet 700 000 fat øl i året og hadde opparbeidet seg en dominerende markedsposisjon. Bryggeriet fra Dublin hadde nærmere åttedoblet produksjonsnivået sammenlignet med midten av 1800-tallet. Den andre gruppen bestod av bryggeri som produserte pale ale og var av nesten samme størrelse og status. Et eksempel på dette var bryggeriet *William Younger & Co* fra Edinburgh med en produksjon på 400 000 fat årlig på 1890-tallet. I samme periode opplevde bryggeriet Bass, Allsops and Worthingtons en voldsom vekst og økte produksjonen fra 60 000 fat i 1847 til en produksjon på 1.5 millioner fat årlig på 1880-tallet. Burton erstattet i denne perioden London som Storbritannias bryggerihovedstad. Denne utviklingen gjenspeilet og hang sammen med et skiftet hvor pale ale erstattet porter som den dominerende typen øl på markedet.⁷⁶

Den tredje gruppen var bryggeri med en produksjon på mellom 100 000 og 600 000 fat årlig. Disse var lokalisert rundt London og andre store provinsbyer. Det største bryggeriet i London var Truman, Hanbury, Buxton & Co. med en produksjon på 600 000 fat i 1876. Deretter fulgte Watneys, Combes, Reids and Barclay, Perkins med en produksjon på mellom 300 000 og 550 000 fat. Den siste gruppen bestod av små provinsielle bryggeri som Greenall Whitley, Samuel Smith og Greene King og hadde en produksjon på under 100 000 fat i året.⁷⁷

En viktig årsak til den britiske alkoholindustriens kommersielle vekst var teknologiske fremskritt som effektiviserte produksjonen og etableringen av bedre distribusjonsnettverk. Storskala produksjon sørget for at bryggeriene som opparbeidet seg et økonomisk

---

⁷⁵ C. Dixon, "The changing structure of the British brewing industry", *Geography*, Vol. 63, No. 2 (April 1972), s. 109

⁷⁶ Gutzke, David (1989: s. 12)

⁷⁷ Gutzke, David (1989: s. 12)

overskudd kunne investere kapital i pubvirksomhet. Dette dannet grunnlaget for nye distribusjonskanaler. Bryggeriene sikret fremtidige vekst og store kommersielle aktører styrket sin markedsposisjon ved hjelp av oppkjøp, nedleggelse og sammenslåing. Det tette forholdet mellom bryggerne, som produsenter og puben som selgere gjenspeiles i *Tied House System*. Dette systemet var sentralt for hvordan bryggeriene i Storbritannia solgte sine produkter og nådde ut til kundene.

2.6 Tied House System

Tied House systemet førte til en kobling mellom bryggerne og selgerne i Storbritannia, som ble viktig for distribusjon og salg av alkohol. Systemet var et resultat av bryggerienes dominerende markedsposisjon og store bryggeri foretok oppkjøp av pubvirksomhet og sikret seg nye distribusjonskanaler. Et «tied house» forpliktet seg til innkjøpsavtaler med et bestemt bryggeri i motsetning til et «free house», som stod fritt til å forhandle frem egne avtaler. Bryggeriene lånte penger og leide lokaler til privatpersoner, i bytte mot lojalitet og skapte et gjensidig avhengighetsforhold mellom produsent og selger. I 1890 ble det anslått at omkring 70% av britiske puber var såkalte «tied houses» og var bundet til innkjøpsavtaler med bryggeriene.⁷⁸ Dette forholdet var et sentralt utgangspunkt for kritikk fra avholdsbevegelsen, som hevdet alkoholindustrien hadde opparbeidet seg monopolvirksomhet på salg av alkohol. Systemet var særlig utbredt i urbane deler av Storbritannia og områder hvor konkurransen var stor.

2.7 Alkoholforbruk i Storbritannia, 1850-1914

Dette punktet vil behandle litteratur som tar for seg sammenheng mellom arbeiderklassens økonomiske forhold, levestandard og alkohol. Når det kommer til behandling av arbeiderklassen, har årsaker til fattigdom vært hovedfokuset i undersøkelser og statistikker.⁷⁹ Det vil her særlig bli vektlagt hvordan alkohol og kosthold blir sett på som et

---

⁷⁸ Wilson, George B. (1940: s. 85)

⁷⁹ Marwick, Arthur (1965, s. 23)

forklaringsgrunnlag for sosioøkonomiske forhold. Det foreligger flere ulike forklaringsmodeller for bakgrunnen i arbeiderklassens levestandard men utgangspunktet for å forklare problemene syntes å være ulike. Robert Duncan tilfører her et viktig poeng. Han viser til hvordan de store skillelinjene i forklaringsmodeller på arbeiderklassens økonomiske problemer skiller seg fra sosialistiske forklaringer og forklaringer fra avholdsbevegelsens aktivister.

Sosialistene på sin side argumentert for hvordan fattigdom innenfor arbeiderklassen i større grad viste til helhetlig strukturer, mens representanter for avholdsbevegelsen postulerte alkohol som en av hovedproblemene for den gitte økonomiske situasjonen. Distinksjonene mellom avholdsbevegelsen og sosialistiske tilnærminger komme tydelig frem i boken *Socialism and the drink question* av Philip Snowden. Her viser han til flere eksempler på hvordan problemer knyttet til fattigdom blir redusert til å handle om konsum av alkoholholdig drikke innenfor arbeiderklassen. Snowden viser til at en slik entydig fremstilling er problematisk å operere med, til tross for at han hevdet at alkoholkonsum ikke var ubetydelig.⁸⁰

*«Socialist have no desire to minimize the economic evils of drink; What they do protest against is the false assumption that the poverty of the workers is caused by the drinking habits, and that if it were not for their expenditure upon drink their economic poverty would not exist»*⁸¹

Han viser her til at alkoholkonsum ene og alene er en problematisk forenkling av spørsmål knyttet til fattigdom. Ut i fra dette syntes det at Snowden mener at dersom fattigdom alene er begrunnet i alkohol, ville slike problemer vært lettere å håndtere og gjerne vært løst for lengst.⁸² Til tross for Snowden sine henvisninger til et sammensatt fattigdomsproblem i arbeiderklassen, kan en finne flere fremstillinger som påpeker at alkoholkonsum og økonomiske vaner er årsak til en fattig arbeiderklasse. Sentralt i en slik fremstilling, er A.E Dingle, med artikkelen *Drink and working-class living standards in Britain, 1970-1914*, hvor han blant annet presenterer lønnsvilkår og grad av alkoholkonsum.⁸³

---

⁸⁰ Snowden, Philip (1908, s. 86)

⁸¹ Snowden, Philip (1908, s. 87)

⁸² Snowden, Philip (1908, s. 86)

⁸³ A.E Dingle (1972)

Innledningsvis i Dingle sin fremstilling av forholdet mellom arbeiderklassen og alkohol, kan det syntes å komme frem en forhåndsantagelse rundt problemets årsak. Her referer han til hvordan ulike observatører fra middelklassen gjentatte ganger har påpekt hvordan arbeidere er til fare for seg selv og sin egen verste fiende. Spesielt med henhold til forvaltning av personlig økonomi. Det vises til hvordan arbeideres forbruk ofte var knyttet til økonomisk ødeleggende og sosialt uønsket forbruksvarer, med særlig vekt på konsekvensen av forbruket på alkoholholdige drikkevarer.⁸⁴ Dingle kan syntes å bruke disse fremstillingen som sin begrunnelse for studie, og viser også slike antagelser om arbeidernes forbruk har en bred aksept hos sosialhistoriskere. I denne artikkelen blir det innledningsvis vist til en figur som viser det gjennomsnittlig forbruk av alkohol per innbygger i Storbritannia i perioden 1850-1920 med utgangspunkt i konsum av øl og brennevin.⁸⁵ (*fig. 1*) Deretter blir alkoholkonsum analysert og satt i sammenheng med lønnsvekst og økonomiske forhold i perioden.

---

⁸⁴ A.E Dingle (1972, s. 608)

⁸⁵ Måleenheten er oppgitt i *gallons*, én gallon tilsvarer 3.78 liter

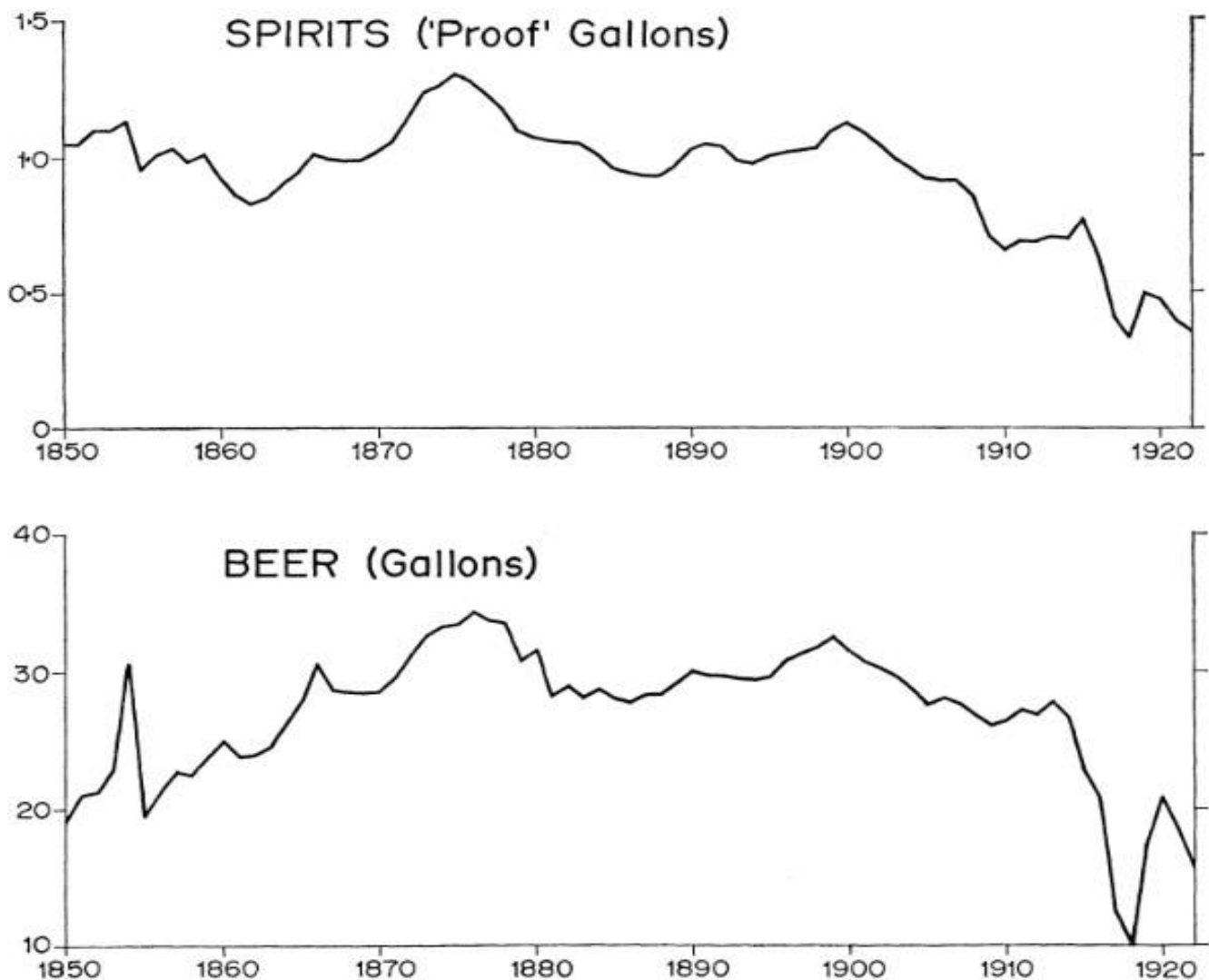

Fig 1: A.E. Dingle «Drink and Working Class living Standards in Britain, 1870-1914». *The Economic History Review*, Vol. 25, No. 4 (Nov. 19/2), s. 608-622

I denne fremstillingen ble øl og brennevin vektlagt, da de utgjorde henholdsvis 60 % og 30 % av de totale utgiftene knyttet til kjøp av alkohol i perioden.⁸⁶ Tallene viser en vekst i konsum av øl og brennevin frem mot 1870-tallet og forbruket nådde en topp i 1876.⁸⁷ Mellom 1870-tallet og 1914 ble forbruket av øl og brennevin gradvis redusert og det kan spores en nedgang før krigen. Krigsårene mellom 1914-1918 skiller seg kraftig ut og markerte en dramatisk forbruksnedgang. Etter at krigen var avsluttet tok forbruket seg opp, men det er interessant å merke seg at nivået etter krigen sett under et var betydelig lavere

⁸⁶ Dingle, A.E. "Drink and Working-Class Living Standards in Britain, 1870-1914", *The Economic History Review*, Vol. 25, Nr. 4 (Nov. 1972), s. 609

⁸⁷ Måleenheten er oppgitt i *gallons*, én gallon tilsvarer 3.78 liter

enn før 1914. Nedgangen under krigen kan skyldes flere årsaker og bør sees i sammenheng med begrenset tilgang på råvarer, høyere skatter på alkohol og etableringen av strengere alkoholregulering.

Dataen som er benyttet for å undersøke forbruket av alkohol lider av flere metodiske svakheter og må benyttes varsomt. Figuren tar utgangspunkt i tall hentet fra George B. Wilsons bok «*Alcohol And the Nation*», og Wilson selv erkjente at datagrunnlaget hadde flere svakheter. Det er ikke tatt høyde for omfanget av hjemmebrygging, privat produksjon i små skala eller smugling. Derfor er trolig det totale forbruket av øl langt høyere enn tallene indikerer. Det er heller ikke mulig å si hvordan forbruket av alkohol var gjenstand for geografisk variasjon og hvorvidt forbruket varierte mellom de ulike britiske landene er vanskelig å vurdere. I England ble gin og rom foretrukket, mens whisky hovedsakelig ble produsert og drikket i Irland og Skottland. Vin var en luksusvare og et eksklusivt produkt som på 1800-tallet ofte var forbeholdt overklassen og middelklassen.⁸⁸ Klimaet og vanskelige værforhold gjorde at vindyrking var vanskelig i Storbritannia. Vin ble importert fra middelhavslandene Italia, Spania og Frankrike, mens øl og brennevin hovedsakelig ble produsert i Storbritannia.

Dingle bruker videre resultatene i et forsøk på å se hvor mange prosent av totale utgifter som gikk til alkoholholdige varer. Her kommer han frem til en analyse som viser til hvordan drikke var den største utgiften etter kjøtt og brød, og at to tredjedeler av alkoholsalg kom fra arbeiderklassen.⁸⁹ Det må her nevnes hvordan statistikken også i et slikt forsøk lider av svakheter. Det kan på tross av dette gi et viktig bilde på hvordan alkohol og levestandard ble knyttet opp som et sentralt problem hos arbeiderklassen. Dette kommer videre til uttrykk ved at Dingle forsøker å se sammenhenger mellom den store konsument av alkohol i 1875 (*fig 1*) med økte lønninger. 1870-tallets økte utgifter på alkohol, blir knyttet til avholdsbevegelsens store frykt - at økt inntekt ikke ville forbedre levestandarden til arbeiderne, men tvert imot, da bedre økonomi ville medføre økt alkoholkonsum. Fra et slikt ståsted så en på arbeiderklassen som lite forberedt på de økte lønningene.

---

⁸⁸ Wilson, George (1940: s. 55-60)

⁸⁹ Dingle, A.E. "Drink and Working-Class Living Standards in Britain, 1870-1914", *The Economic History Review*, Vol. 25, Nr. 4 (Nov. 1972), s. 612

3.0 Kapittel 3: Alkohol og regulering i krigens første fase

3.1 Innledning

Storbritannia erklærte krig mot Tyskland 4. August 1914, som en konsekvens av Tysklands invasjon av Belgia. I av forkant av krigen var Storbritannia preget av sosial uro og krigen kom sådan på et beleilig tidspunkt og samlet nasjonen i kampen mot en felles fiende. Krigen markerte samtidig startet på et nytt kapittel i samfunnsdebatten om salg og bruk av alkohol. I de første månedene av krigen oppstod en fornyet interesse rundt det nasjonale forbruket av alkohol og problemene dette påførte samfunnet. Alkoholdebatten nådde ut til et stort publikum og ble viet stor plass i britiske nyhetsaviser.⁹⁰ Avholdsbevegelsen, som ved århundreskiftet var blitt svekket mobiliserte og fremstod med vind i seilene. I de første månedene av krigen ble det trykket opp tusenvis av plakater, som oppfordret befolkningen til å ta avstand fra alkohol, mens krigen pågikk.⁹¹

Dette kapittelet vil ta utgangspunkt i alkoholdebatten slik den fremstod i de første månedene av krigen. Bekymringer over produksjonseffektivitet i britiske fabrikker og ammunisjonskrisen på Vest-fronten ble sett i sammenheng med arbeiderklassens forbruk av alkohol. Krisetilstanden som oppstod som følge av ammunisjonskrisen, skapte nye rammevilkår for alkoholdebatten og en fremvekst av fornyet moralisme og patriotisme, som utfordret britiske styresmakter med krav om sosial reform og strengere reguleringspolitikk. David Lloyd George fikk en nøkkelrolle i alkoholdebatten og satte problemet på dagsorden i sine taler til folket. En voksende bekymring for et beruset Storbritannia i krig vekket oppsikt idet alkohol ble trukket frem av Lloyd George, som hovedårsaken til mangelen på ammunisjon på fronten. Det vil her bli lagt vekt på hvordan alkohol ble kontekstualisert ut fra spørsmål om industriell effektivisering, og hvordan Storbritannias forhold til alkohol nå ble omtales som en nasjonal krise.

---

⁹⁰ Duncan, Robert (2013: s. 39)

Det vil være nødvendig å se hvordan politiske beslutningsprosesser var influert av forståelsen av alkohol som et klasseproblem og hvordan regjeringens alkoholpolitikk videre ble påvirket av samfunnskritikk og krav om sosial reform fra ulike grupper i det britiske samfunnet. Sammenlignet med Storbritannias allierte, Frankrike og Russland, fremstod britisk alkoholpolitikk som liberal og løssluppen, noe som forsterket kritikken av myndighetene. Kapittelet vil også belyse noen av stereotypiene, som arbeiderklassen, soldater og kvinner ble møtt med, med henhold til salg og bruk av alkohol. Disse samfunnsgruppene ble omtalt som «svake grupper», og stod tilsynelatende i sentrum for Storbritannias alkoholproblemer. Perioden som behandles i kapittelet undersøker alkoholregulering fra krigens utbrudd og frem til sommeren 1915, hvor Central Control Board overtok hovedansvaret for regulering av drikkevarer.

3.2 Er spørsmål om nasjonal sikkerhet - Defence of the Realm Act

8. august, 1914, vedtok den britiske regjeringen under ledelse av statsminister H. H. Asquith Defence of the Realm Act (DORA). Loven sikret styresmaktene utvidet fullmakt og introduserte en rekke restriksjoner og forbud ovenfor sivilsamfunnet. DORA-lovgivningen ble revidert og utvidet ved flere anledninger frem til krigen var avsluttet i 1918. Loven fikk også stor betydning med henhold til regulering av alkohol. I de første reguleringene som ble innført 12. august 1914, ble det stadfestet: ⁹²

«The competent naval or military authority may by order require all premises licensed for the sale of intoxicating liquor within or in the neighborhood of any defended harbor to be closed except during such hours as may be specified in the order» ⁹³

Dette førte til at det militære lederskapet på hjemmefronten fikk tillatelse av styresmaktene til å regulere salg og bruk av alkohol i militære områder av Storbritannia, et ansvar som tidligere hadde vært forbeholdt lokale lisensmyndigheter. Representanter for militæret skulle

---

⁹² Shadwell, Arthur (1924: s. 1)

⁹³ Defence of the Realm Act (No. 7/12, august 1914)

selv vurdere behovet av reduserte åpningstider eller om det var nødvendig å stenge utesteder som serverte alkohol. Soldatene skulle vernes om alkoholens fristelser og tilgangen på drikkevarer skulle begrenses i størst mulig grad. Arthur Marwick har hevdet at disse tiltakene var ukontroversielle og begrunner dette med utgangspunkt i hvordan reguleringene ikke berørte sivilsamfunnet.⁹⁴ I første omgang ble reguleringene innført i områder knyttet til skipsfart og transport, hvor det oppholdt seg store grupper med soldater, rekrutter og sjømenn. Newhaven, sør i England kan her trekkes frem som et eksempel som i 1914, ble underordnet kontroll. Havnebyen utenfor Brighton var geografisk strategisk plassert og var et viktig knyttepunkt for transport av mat, ammunisjon og andre forsyninger til den britiske hæren på Vest-fronten.

I frykt for at fienden skulle motta sensitiv informasjon ble det samtidig innført et forbud mot å selge og kjøpe alkohol til britiske soldater i militære områder.⁹⁵ Dette vedtaket skapte grunnlag for forvirring, noe som kom til uttrykk i den engelske lokalavisen Surrey Advertiser, som stilte spørsmål ved hvordan de som solgte alkohol skulle se forskjell på en mann i sivile klær og en soldat i samme bekledding.⁹⁶ Hvorvidt denne usikkerheten var en allmennopfatning er vanskelig å vurdere, men det viser til hvordan politiske endringer og nye vedtak skapte usikkerhet for de som livnærte seg av alkoholvirksomhet.

Tiltakene som ble rettet det militæret ble raskt etterfulgt av reguleringer som fikk konsekvenser for sivilsamfunnet. For krigen brøt ut, hadde det tradisjonelt vært tillatt å servere alkohol fra halv seks på morgenen, frem til klokken halv ett på natten. Forutsetningen var at man kunne vise til gyldige lisenspapirer. Denne ordningen ble idet styresmaktene 31. august, 1914 vedtok *Intoxicating Liquor (Temporary Restriction) Act*. Dette midlertidige vedtaket sørget for at lokale lisensmyndigheter i samarbeid med ledelsen for politiet fikk frihet til å redusere åpningstidene til puben i sitt distrikt. Arthur Shadwell viser til hvordan vedtaket var et resultat av anbefalinger fra militæret og understreker samtidig hvordan en restriksjon av pubens åpningstider skapte politisk protest.⁹⁷ I begynnelsen ble reguleringene innført i industrielle områder hvor det ble produsert ammunisjon og ifølge Robert Duncan var vedtaket et resultat av myndighetenes ønske om å

---

⁹⁴ Marwick, Arthur (1965: s. 63)

⁹⁵ Defence of the Realm Act (No. 17, august 1914)

⁹⁶ Surrey Advertiser, 30. des, 1914

⁹⁷ Shadwell, Arthur (1924: s. 3)

slå ned på såkalt «industrial drinking». Vedtaket skulle begrense tilgangen på drikkevarer, slik at industriarbeiderne ikke inntok alkohol tidlig på morgenen eller seint på kvelden.⁹⁸

Forbruket av alkohol blant fabrikkarbeidere skapte allerede i krigens første fase grunnlag for bekymring hos britiske styresmakter. Kort tid etter at det ble innført militære reguleringer, vendte myndighetene blikket mot industriarbeiderne som var ansvarlig for militærproduksjon og hadde en viktig oppgave med å forsyne hæren. Dette må sees i sammenheng med en overordnet politisk målsetning om produksjonseffektivisering. David Lloyd George, i sine memoarer fryktet hvordan arbeidernes forbruk av alkohol kunne ha alvorlige følger for effektiviteten i fabrikkene og forklarte: «One of the most serious obstacles encountered in the way of increasing the output of munitions was the heavy drinking in certain areas»⁹⁹

Ved inngangen til 1915, hadde nærmere halvparten av lisensdistriktene i England og Wales, benyttet seg av Intoxication Liquor Act og innført restriksjoner knyttet til åpningstider og salg av alkohol.¹⁰⁰ Dette illustrerer en utvikling hvor alkoholregulering ikke lenger var begrenset til industrielle områder av Storbritannia. Flere steder måtte sivilbefolkningen forholde seg til kortere åpningstider og opplevde en begrenset tilgang til sosial hygge og rekreasjon. Restriksjoner knyttet til salg av alkohol ble utvidet, slik at regulering ikke bare angikk det militære, men i større grad enn tidligere kom til å berøre sivilbefolkningen.

I den historiske litteraturen som har omtalt overnevnte reguleringstiltak er det bred enighet om at tiltakene var en naturlig utvikling som følge av krigens utbrudd. Det hersker derimot noe uenighet om hvilke forhold som ble lagt til grunn for denne prosessen. Arthur Shadwell har lagt vekt på hvordan militære autoriteter fremmet krav om strengere kontroll ovenfor regjeringen og ser alkoholregulering i perioden, først og fremst som et produkt av dette forholdet.¹⁰¹ I følge Shadwell var ledelsen for det britiske militæret opptatt av at sivilbefolkningen ble underlagt alkoholregulering i likhet med soldatene. Videre understreker han hvordan politikken ikke var influert av en fiendtlighet ovenfor alkoholindustrien eller

---

⁹⁸ Duncan, Robert (2013: s. 59-60)

⁹⁹ Lloyd George, David (1933: s. 322)

¹⁰⁰ I alt 427 av 1000 distrikt i England og Wales. Se H. Carter, *The Control of The Drink Trade*, (1918: s. 32)

¹⁰¹ Shadwell, Arthur (1924: s. 5)

konservative tankestrømninger, men var et resultat av et nasjonalt behov.¹⁰² Robert Duncan har beskrevet vedtaket om kortere åpningstider som «et plaster på et allerede gapende sår».¹⁰³ Duncan ser i motsetning til Shadwell, tiltaket som en populistisk politisk respons og hvordan viser til hvordan styresmaktene var opptatt av å vise at de lyttet til befolkningens bekymringer. Med utgangspunkt i dette kan det synes som tiltakene som ble innført i 1914, var berettiget og hadde en grad av støtte både i sivilbefolkningen og militæret.

Fig 1: Den tyske keiser Wilhelm II med sin karakteristiske bart i en dragkamp om verdier.

The Pioneer, 17. des. 1915.

¹⁰² Shadwell, Arthur (1924: s. 5)

¹⁰³ Duncan, Robert (2013: s. 60)

3.3 Skatter og avgifter

Skatter og avgifter på alkohol var en viktig inntektskilde for staten. I november vedtok regjeringen å innføre høyre skatter på ølbrygging, og avgiftene ble ytterligere hevet i april 1916 og april 1917. Antallet fat med øl som var avgiftsbelagt hadde økt siden krigens utbrudd og tilsvarte i oktober 1914, 3.1 millioner fat. Samme år ble antallet drastisk redusert og i november var antallet gått ned til 2.6 millioner og i desember var antallet blitt ytterligere redusert til 1.9 millioner. Dette tilsvarte en prosentvis nedgang på 37.4 %, sammenlignet med antallet fat som det ble innkrevd avgift på i 1913.¹⁰⁴ Formålet med vedtaket var å redusere forbruket og alkohol, samtidig som staten fikk økte inntekter knyttet til den gjenværende produksjonen av øl. Vedtaket førte til en liten prisøkning på alkohol, som følge av mindre drikkevarer på markedet og høyere avgifter enn tidligere.

Høyere avgifter knyttet til produksjon av øl ble begrunnet av styresmaktene ut fra en begrenset tilgang på råvarer. Storbritannia var svært avhengig av import og i kombinasjon med trusselen fra Tysklands ubåtblokade var myndighetene opptatt av at råvarene som ble benyttet i produksjon av øl, heller ble rettet mot matproduksjon. Dette viser til hvordan det ble innført restriksjoner på alkohol av hensyn til den britiske nasjonens begrensede forsyning av mat. Arthur Shadwell viser i denne sammenheng til hvordan Canada og USA, som forsynte Storbritannia med mat og råvarer var opptatt av at deres eksport ikke ble benyttet i produksjonen av drikkevarer.¹⁰⁵

I tillegg til økte avgifter vedtok parlamentet i 1916 «Output of Beer Restriction Act», som satte et tak på Storbritannias brygging av øl, som ble begrenset til 26 millioner fat årlig. I 1917 sørget vedtaket for en samlet nedgang på 4 millioner gallons, sammenlignet med året før, hvor en gallon tilsvarte 3.78 liter. I desember 1916 ble «Ministry of Food» etablert, som hadde ansvaret med å overse og regulere forsyninger og konsum av mat i Storbritannia. Det ble i denne sammenheng vedtatt i 1917, et forbud mot å selge malt uten gyldig lisens fra det nye departementet.¹⁰⁶ I begynnelsen 1919 og ble det lettet på de overnevnte restriksjonene

---

¹⁰⁴ Wilson, George (1940: s. 132-133)

¹⁰⁵ Wilson, George (1940: s. 132-133)

¹⁰⁶ Shadwell, Arthur (1924: s. 83)

og i juli samme år ble restriksjonene fjernet helt.¹⁰⁷

3.4 Alkoholregulering i europeisk perspektiv; 1914-1915

Politisk kontroll og regulering av alkohol i andre europeiske land hadde en stor innflytelse og påvirkningskraft på alkoholdebatten i Storbritannia allerede i 1914. Da det i kapittel 2 ble trukket en forbindelse mellom Skandinavia som en inspirasjonskilde og modell for britisk alkoholreform, kan det samme sies å være tilfellet i 1914, hvor regulering i Russland og Frankrike, Storbritannias allierte, fikk mye oppmerksomhet på den britiske halvøy. I Russland ble det kort tid etter at krigen brøt ut, etablert et forbud mot produksjon og salg av vodka. Frankrike på sin side besluttet i 1915 å forby absint.

Alkoholregulering i andre europeiske landene fikk bred pressedekning i britiske nyhetsaviser og ble trukket frem av avholdsbevegelsen i et forsøk på å presse myndighetene til å innføre strengere kontroll på hjemmefronten. En restriktiv alkoholpolitikk i Russland og Frankrike var temaet i flere pamfletter og tekster som ble publisert mellom 1914-1915. Marr Murray er et eksempel på dette og publiserte flere tekster om temaet hvor han roset Russland for sin forbudspolitik. I innledningen av boken *Drink and the War: From the Patriotic Point of View*, var Murray opptatt av å poengtere at han selv ikke var medlem av noen avholdsorganisasjon, men «en vanlig person, som var glad i et glass øl i ny og ne».¹⁰⁸ I sin beskrivelse av Russlands forbudspolitik forklarte han:

«The greatness of Russia`s act in prohibiting all alcohol for the duration of the war lies in the fact that she was the first power bold enough to put into practice what had long been admitted on all sides. There is nothing startling in the discovery that a soldier is better without alcohol»¹⁰⁹

Murray beskrev Russlands forbud mot vodka som et høyst nødvendig tiltak og mente britiske styresmakter burde ta dette til etterretning i arbeidet med egen alkoholpolitikk. Han mente

---

¹⁰⁷ Wilson, George (1940: s. 132)

¹⁰⁸ Murray, Marr (1915: s. 7)

¹⁰⁹ Murray, Marr (1915: s. 45)

det var en klar sammenheng mellom en restriktiv alkoholpolitikk og ens nasjonens beste interesser sett i lys av kritesituasjonen som oppstod under krigen. I teksten blir det lagt særlig vekt på hvordan alkohol hadde en negativ virkning på soldatenes moral og disiplin, Russland fremstilles her som en modig foregangsnaasjon. Et alkoholforbud mente han var nødvendig dersom Storbritannia skulle komme seirende ut av krigen. Teksten må kunne sies å være ensporet og unyansert i sin beskrivelse av alkoholforbudet i Russland som «et historisk mirakel, uten sidestykke i historien». ¹¹⁰ Murray hevdet at Russland hadde gått fra å være den mest berusede nasjonen i verden, til å bli den mest edruelige. Denne påstanden er vanskelig å ta på alvor og fremstår som sensasjonalistisk. Likevel illustrerer teksten hvordan regulering av alkohol i andre land fikk oppmerksomhet i Storbritannia, også blant folk som ikke nødvendigvis støttet avholdsbevegelsens syn og holdninger ovenfor alkohol.

Det er ikke riktig som Murray hevdet, at det ble innført et totalt forbud på salg av alkohol i Russland og forbudet var begrenset til brennevin og spesielt vodka. I noen distrikter var det fremdeles tillatt med salg av øl og vin hos lisensierte selgere, mens vodkaforbudet var gjeldende i hele Russland. Tsaren i Russland hadde siden 1894 sikret seg kontroll over produksjon av vodka og drevet monopolvirksomhet, som sikret staten store inntekter. Vodkaforbudet i 1914, var derfor et radikalt politisk tiltak med en sterk symbolsk effekt. Forbudet ble begrunnet og legitimert med utgangspunkt i erfaringer fra Den russisk-japanske krigen i 1905, hvor russerne hadde lid et ydmykende nederlag i møte med japanerne. ¹¹¹ Drukkenskap og moralsk forfall ble brukt som en unnskyldning av russiske styresmakter for å forklare det pinlige tapet i krigen mot Japan. ¹¹²

En annen som var opptatt av endringene i europeisk alkoholpolitikk var den britiske avholdsmannen Henry Carter, som i 1915 var en del av styret i Central Control Board. Han omtalte de restriktive tiltakene i Russland og Frankrike som en revolusjon i pamfletten *Europe`s Revolt against Alcohol* og mente krigen var en årsak til at de sosiale problemene knyttet til alkohol kom til overflaten. Han tok utgangspunkt i overgangen fra fredstid til krigstid og så i likhet med Murray på alkohol som nasjonens verste fiende:

---

¹¹⁰ Murray, Marr (1915: s. 5)

¹¹¹ Duncan, Robert (2013: s. 44-45)

¹¹² I realiteten var Russlands mangel på militære modernisering en langt viktigere årsak til nederlaget mot japanerne

«The truth will out. War, upheaving society, showed the secret causes of moral weakness and industrial failure. Slowly, as in Britain, or swiftly, as in Russia, strong drink was seen to be the foe of the soldier, shattering discipline and honour; of the civilian, wasting his powers and substance; of the race, putting to shame the strength of men, the love of women, and the rightful lot of little children. For one or all these reasons the people saw in alcohol their enemy. » ¹¹³

Carter anvendte en kraftig retorikk i sin beskrivelse av alkohol som en nasjonal trussel. Alkohol ble av Carter sett på som en omveltende kraft, som fikk alvorlige følger for både soldater, sivile, kvinner og barn. Problemene med alkohol hadde alltid vært der, men det var krigen som sørget for at sannheten kom til overflaten og utfordret rikets sikkerhet. Det interessante er at selv om utgangspunktet for Carters omtale av alkoholproblemet skiller seg fra Murray, er flere av de samme hovedsynspunktene representert i begge tekstene. Dette viser hvordan alkoholproblemet under 1. verdenskrig var en bekymring som både angikk folk som tilhørte avholdsbevegelsen og de som ikke gjorde det. Med utgangspunkt i dette kan det sies at et ønske om strengere regulering og kontroll ikke bare var begrenset til samfunnsgrupper i Storbritannia som tradisjonelt hadde konservative holdninger til alkohol. Tvert imot var det et spørsmål som skapte grunnlag for bekymring også blant britiske borgere under direkte tilhørighet til interesseorganisasjoner.

I Frankrike var det absint som stod i fokus for den politiske diskusjonen om statlig kontroll og regulering. Allerede 16. august, fremmet den franske regjeringen et forslag og ønsket om å innføre et forbud mot salg og produksjon av absint. I februar 1915, vedtok regjeringen forslaget og «Prohibition of Absinth Bill» ble startskuddet på absintforbudet. Absint hadde en alkoholstyrke på mellom 55-75 %, og lave priser kombinert med en liberal alkohollov, førte mot slutten av 1800-tallet til en kraftig økning i forbruket av absint i Frankrike. ¹¹⁴ Fremgang innen medisinsk forskning og økt forståelsen omkring alkoholens skadevirkning på menneskekroppen var en viktig katalysator for at myndighetene ønsket et forbud mot absint. På slutten av 1870-tallet var absint mindre populært og hadde vært forbeholdt middelklassen, kunstnere og poeter, som lot seg tiltrekke av absintens hallusinogene

---

¹¹³ Carter, Henry (1915: s. 217)

¹¹⁴ Duncan, Robert (2013: s. 47)

egenskaper. Absint ble i Frankrike sett i sammenheng med kriminalitet, sykdom, produktivitet og militær effektivisering.¹¹⁵ Under krigen vedtok den franske regjeringen andre tiltak som økte skatter og avgifter og tiltak for å redusere hjemmebrenning.

Nyheten om et absintforbud var i likhet med Russlands vodkaforbud en inspirasjonskilde for tilhengere av strengere regulering i Storbritannia. Det ser i perioden ut til å ha vært en intellektuell utveksling av ideer og kunnskap om hvilket ansvar og funksjon, som hvilte på staten i arbeidet med å regulere salg av alkohol i et samfunn. Robert Duncan hevder at vodkaforbudet i Russland i 1914, mottok tilnærmet unison hyllest tilbake i Storbritannia og viser til hvordan dette forsterket presset på britiske styresmakter og rettet krav om strengere alkohollovgivning.¹¹⁶ Det kan se ut som alkoholdebatten i Storbritannia eskalerte og tilspisset seg i de første månedene av krigen, som en konsekvens av hvordan Storbritannias allierte, Russland og senere Frankrike hadde håndtert utfordringene knyttet til alkohol i de første månedene av krigen. Sammenlignet med Russland og Frankrike kan en dermed si at alkoholreguleringen i Storbritannia, fremstod som liberal og forsiktig, på tross av krigens alvor. For avholdsbevegelsen ble dette et viktig poeng, som bidro til å skape et bilde av styresmaktene, som feige og nølende, et syn også Lloyd George delte:

«France had dealt with it drastically with the problem by prohibiting absinthe: Russia by forbidding vodka. The question of drinking facilities has always been a dangerous topic for Governments to tackle, and the War Government, being naturally anxious to avoid controversial subjects, shrank from tackling it for many precious months. We consequently lost substantial in production»¹¹⁷

I sin beskrivelse av den politiske håndteringen av alkohol, var Lloyd George kritisk til hvordan regjeringen hadde håndtert regulering av alkohol i krigens innledende fase. Sitatet er hentet fra den britiske politikernes egne memoarer, og bør derfor behandles med forsiktighet. Det interessante vil her være å trekke frem hvordan Lloyd George var opptatt av at regjeringens mangel på handlingskraft hadde påført nasjonen tap av produksjon. Han var selv en tilhenger av strengere statlig kontroll og fikk i 1915 en sentral rolle i arbeidet med industriell

---

¹¹⁵ Duncan, Robert (2013: s. 47)

¹¹⁶ Duncan, Robert (2013: s. 44-45)

¹¹⁷ Lloyd, George (1933: s. 323)

effektivisering og alkoholregulering, som Ministry of Munitions.

3.5 Lloyd George, industriell effektivisering og kontekstualiseringen av det britiske alkoholproblemet

Den britiske industrisektoren stod ovenfor en rekke utfordringer som en konsekvens av krigen. Soldatene som ble satt inn for å kjempe i krigen på Vest-fronten måtte erstattes i med ny arbeidskraft. Dette førte til at store grupper med ufaglærte arbeidere og kvinner måtte arbeide i fabrikkene og erstatte mennene som hadde vervet seg og dratt ut i krigen. Samtidig endret konflikten spillereglene for moderne krigføring og krevde enorme ressurser, som førte til at den britiske hæren på fronten opplevde en mangel på ammunisjon og artilleri. Dette problemet opptok lederne for det britiske militæret som mente en dårlig organisering av industrisektoren på hjemmefronten var årsaken til manglende forsyninger på Vest-fronten. Styresmaktene ble gjort oppmerksom på nødvendigheten og behovet av industriell effektivisering og industriarbeidernes forbruk av alkohol ble senere brukt som en av forklaringene på problemet.¹¹⁸

Den walisiske politikeren David Lloyd George hadde en stor innflytelse på alkoholdebatten under 1. verdenskrig. 28. februar, 1915 holdt han en tale til folket hvor han gikk til angrep på alkoholforbruket til en minoritet av arbeiderklassen. Talen fikk en enorm betydning for kontekstualiseringen av alkoholproblemet i Storbritannia under krigen og er derfor nødvendig å analysere nærmere:

«I hear of workmen in armament works who refuse to work a full week`s work for the nation`s need. They are a minority. The vast majority belong to a class we can depend upon. The others are a minority (...) What is the reason? Sometimes it is one thing, sometimes it is another, but let us be perfectly candid. It is mostly due to the lure of the drink. They refuse to work full time, and when they return their strength and efficiency are impaired by the

---

¹¹⁸ Duncan, Robert (2013: s. 67)

way in which they have spent their leisure. Drink is doing more damage in the war than all the German submarines put together»¹¹⁹

I følge Lloyd George kunne Storbritannias industrielle problemer spores tilbake til en liten gruppe industriarbeider i ammunisjonsfabrikkene. Dette bidro til en forståelse av alkoholproblemet som et klasseproblem, hvor arbeiderklassen ble plassert i sentrum for forståelse av problemet. I talen ble forsinkelser og tap av arbeidskraft i industrisektoren forklart med utgangspunkt i alkohol. Robert Duncan viser til hvordan Lloyd George ikke begrunnet sine ordvalg med empiriske bevis og til et fravær av statistisk data, som støttet hans påstand.¹²⁰ Henry Carter, på sin side hevdet talen var i historisk og førte til at nasjonen våknet og så problemet rett i øynene.¹²¹

Dette var en retorisk kruttsalve og Lloyd George bedrev overdrivelse med sin sammenligning av alkoholproblemet med Tysklands ubåtblokade av Storbritannia. Samtidig virker det som Lloyd George forsøker å søke støtte og legitimere behovet av en strengere alkoholpolitikk med å knytt problemet til arbeiderklassen. Samtidig utviste Lloyd George lite omtanke ovenfor arbeiderne, som arbeidet under vanskelig forhold og hadde lange arbeidsdager. En mangel på sympati var utgangspunktet i en kommentar fra den liberale politikeren R. L. Outhwaite, til avisen *Daily Herald*. Outhwaite forklarte problemet med utgangspunkt i vanskelige boforhold og trakk frem hvordan arbeiderne i flere tilfeller bodde flere personer på samme rom:

“The ghastly, overcrowded tenement provides the sweet home that the Clyde worker leaves in time to be within the gates at six a.m. If he works overtime, and knocks off at 8.30 in place of 5.30, it is towards this sanctuary he wends his way, toil-worn and exhausted. If, ere he reaches it, he be lured within the portals of the public-house, what infamy, what lack of patriotism this perfidious, wretch displays!”¹²²

Dette viser til en mer sammensatt forståelse av problemet hvor arbeidernes forhold til alkohol sees i sammenheng av en krevende livssituasjon. Teksten er syrlig og sarkastisk i sin fremstilling og viser til hvordan et besøk på puben kunne være å foretrekke fremfor å

---

¹¹⁹ Lloyd George, David (1933: s. 325)

¹²⁰ Duncan, Robert (2013: s. 68)

¹²¹ Carter, Henry (1918: s. 48)

¹²² *Daily Herald*, 13. Mars, 1915.

returnere hjem til «komforten» av husets fire vegger. Ut fra dette kan en si at Lloyd George bagatelliserte problemet og samtidig bortforklarte det. Selv om alkoholforbruket til arbeiderne kan ha vært en av flere legitime problemstillinger, var det med andre ord ikke den eneste årsaken til at industrien ikke var i stand til å dekke militære behov.

I løpet av 1915 oppstod det ammunisjonskrise i Storbritannia, som en konsekvens av mangel på artilleri og ammunisjon på Vest-fronten. Krisen førte etter hvert til en omorganisering av politisk lederskap og i juli samme år, til opprettelsen av det nye departementet Ministry of Munitions, under ledelse av Lloyd George. Departementet hadde ansvaret med å foreta en omstilling av industrisektoren og effektivisere militærproduksjon. Til nå har det blitt lagt vekt på hvordan Lloyd George i sin tale hadde et unyansert syn på Storbritannias industrielle utfordringer, med et overordnet fokus på alkohol som en forklaring på problemet. Likevel må det her understrekes hvordan Lloyd Georges bekymringer ikke var uberettiget.

Styresmaktene var opptatt av forholdene i fabrikkene, ettersom industrisektoren skulle sørge for en jevn tilførsel av forsyninger til den britiske hæren. Myndighetene mottok jevnlig rapporter fra fabrikkene hvor tap av arbeidstimer og forsinkelser knyttet til leveranse ble undersøkt nærmere.¹²³ Disse rapportene kan sies å ha hatt stor betydning for den videre politiske håndteringen av industriell effektivisering og med hensyn til regulering av alkohol. I en rapport fra en ubåtfabrikk i Skottland ble det konstatert:

«(..) at the present time the amount of work put in by the workmen is much less than what might reasonably be expected (..) The reason for loss of time are no doubt various, but it is abundantly clear that the most potent is in the facilities which exist for men to obtain beer and spirits, combined with the high rates of wages and abundance of employment. Opinion on this point is practically unanimous».¹²⁴

I rapporten trekkes lønnsvekst frem som en utfordring for produksjonseffektiviteten i fabrikkene. I rapporten forklares det hvordan økte lønninger tilsynelatende medførte et økt forbruk av alkohol. Fravær på arbeiderplassen ble protokollført og arbeidsgiverens utfordringer knyttet til industriarbeiderne utbrodert. Dette var bare en av mange rapporter som britiske styresmakter mottok i 1915. Gjennomgående i disse rapportene er hvordan

---

¹²³ Shadwell, Arthur (1924: s. 157)

¹²⁴ Appendix i Arthur Shadwell "Drink in 1914-1922: A Lesson in Control" (1923: s. 158)

høye lønninger og alkoholforbruk knyttet i sammenheng med tap av arbeidstimer og fravær fra arbeidsplassen. Disse forklaringene støttes opp av kvalitativ data og statistikk som underbygger påstanden om hvordan alkohol var en årsak til fravær på arbeidsplassen. Rapportene som myndighetene mottok fra fabrikkene, ser ut til å bygge opp om Lloyd George argument som gjorde industriarbeidernes konsum av alkohol til syndebukk og en av hovedårsakene til at tidsfrister og arbeidsrutiner ikke ble overholdt.

3.6 «Taking the Pledge» - Avholdenhet og patriotisme

I de første månedene av krigen sirkulerte det plakater, som oppfordret britiske soldater og sivile til å ta avstand fra alkohol, mens krigen pågikk.¹²⁵ De første alkoholkampanjene under krigen henvendte seg spesielt mot soldatene med ansvar for å forvare landet, arbeiderklassen, med ansvar for industriell produksjon og kvinner med ansvar ovenfor familien. Et viktig utgangspunkt for denne holdningskampanjen var forestillingen om at disse samfunnsgruppene hadde en nøkkelrolle i utfallet og resultatet av krigen. «Taking the Pledge», var et troskapsløfte som forpliktet en person til avholdenhet og ofte ble signert et kort, med vitner til stedet og holdt vedkommende ansvarlig. Dette viser til et folkelig engasjement og patriotismen i den britiske befolkningen, hvor borgere på eget initiativ valgte å ta avstand fra alkohol.

Organisasjoner tilknyttet den britiske avholdsbevegelsen var særlig aktiv og ivrig i arbeidet med å rekruttere befolkningen til avholdenhet. Kampanjen var en sentral del av deres oppgave med å sikre flere støttespillere under krigen. Forpliktelse til avholdenhet var samtidig et viktig verktøy for medlemmer av arbeiderklassen og kvinner, som gjentatte ganger hadde blitt utsatt for kritikk fra overklassen og middelklassen for sitt forbruk av alkohol. Personlig avholdenhet blant kvinner og arbeidere kan sees som et symbol på patriotisme og moralsk rettskaffenhet. Det kan videre tolkes som et middel for å løsrive seg fra den tradisjonelle forståelsen som hadde preget alkoholdebatten på 1800-tallet, hvor arbeiderklassen ble plassert i sentrum for Storbritannias alkoholproblemer. Denne

---

¹²⁵ McAllister, Annemarie. "The Enemy within: the battle over alcohol in World War I" (<https://theconversation.com/the-enemy-within-the-battle-over-alcohol-in-world-war-i-30441>) (12.09.17)

forståelsen av alkohol som et samfunnsproblem, kan sies å fremdeles ha stått sterkt under krigsårene. Arbeiderklassen hadde tilsynelatende et ønske om å overbevise middelklassen og overklassen, og vise hvordan de selv var opptatt av verdier som edruelighet og moderasjon.

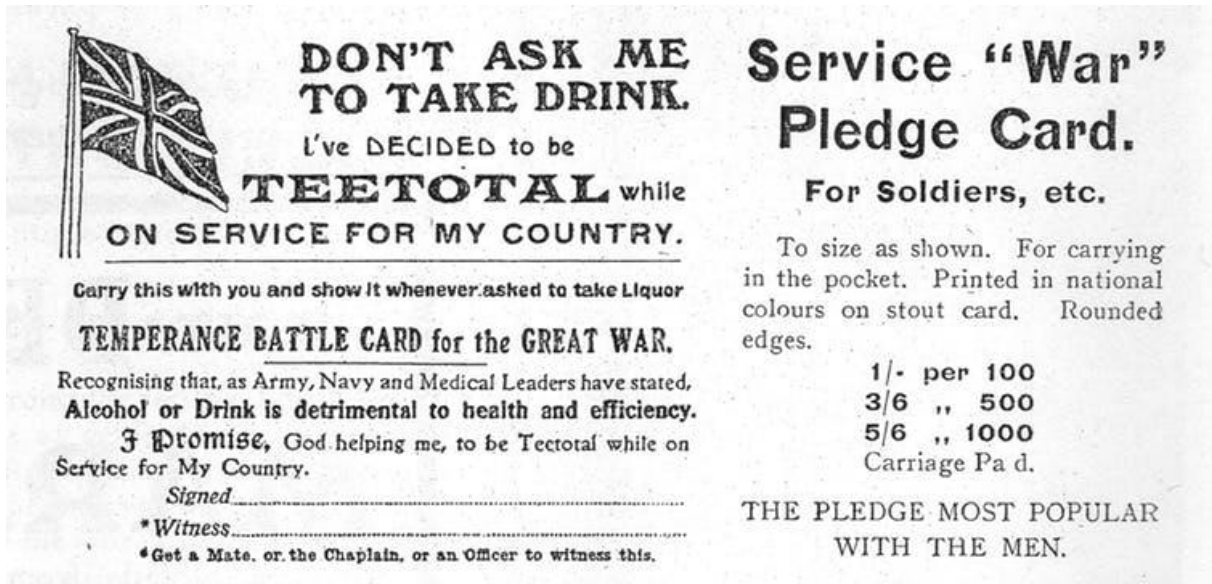

Fig 2: Pledge Card, Lancashire and Cheshire Band of Hope Union, The Workers' Onward, januar 1915

Krigen skapte en voksende bekymring over kvinnenenes alkoholvaner og i alkoholdebatten ble kvinners forhold til alkohol stadig utsatt for skarp kritikk. Tradisjonelle kjønnsroller ble utfordret og flyttet tusenvis av kvinner ut av hjemmet og inn i arbeidslivet. En betydelig andel menn hadde reist til Frankrike for å kjempe på Vest-fronten og etterlot et vakuum flere steder i Storbritannia, som kvinnene fylte. Antallet kvinner i arbeid økte og kvinnene fikk nye ansvarsoppgaver og overtok flere av de tidligere mannsdominerte yrkene innenfor industrien. Dette førte samtidig til at flere kvinner besøkte puben, enn tidligere og dette skapte grunnlag for bekymringer både blant avholdsbevegelsen og myndighetene.

I februar 1915, rapporterte avisen Aberdeen Press and Journal, om samfunnsengasjementet for alkoholsaken blant skotske kvinner. *The Church of Scotlands Woman`s Guild* representerte 57 000 kvinnelige arbeidere, med et særlig engasjement for avholdenhet. Sentralkomiteen oppfordret på et møte sine medlemmer til avholdenhet og organisasjonen

var en av mange som ønsket strengere alkoholkontroll og politisk regulering under krigen. var en aktiv pådriver for strengere alkoholkontroll og politisk regulering under krigen. Komiteen uttrykket også sin støtte rundt forslaget «No Treating Act», som var fremmet av Lord Kitchener. Dette forslaget skulle hindre at sivile borgere spanderte alkohol på soldater i Storbritannia.¹²⁶

3.7 Kongens eksempel - «Kings Pledge»

David Lloyd George tok i 1915 initiativ til en holdningskampanje hvor målet var å oppfordre den britiske befolkningen til avholdenhet. Kampanjen sikret seg en viktig støttespiller i Kong George V og 31. mars ble det erklært at ingen alkohol skulle serveres i kongehuset, mens krigen pågikk. Budskapet ble overlevert til Lloyd George i form av et brev fra Lord Stamfordham, kongens private sekretær. I brevet stod det at kongen var bekymret over den alvorlige situasjonen i ammunisjonsfabrikkene. Rapportene fra ledere for industri og militære hadde overbevist kongen om at alkohol var en av hovedårsakene til at industrisektoren ikke overholdt sine tidsfrister og var ute av stand til å etterkomme militære behov. Brevet understreket at kongehuset var forberedt på å sette et eksempel og bevise at det ikke ble gjort forskjell mellom fattig og rik i spørsmålet om personlig avholdenhet.¹²⁷

Holdningskampanjen fikk tilnavnet «Kings Pledge» og brevet fra kongehuset ble senere publisert og offentliggjort i britiske nyhetsaviser. Selv om det britiske kongehuset hadde en begrenset politisk innflytelse under krigen, kan det synes som den symbolske effekten av kongens støtte til kampanjen var betydelig. Lloyd George henvendte seg her mot overklassen og søkte støtte blant leger, politikere, ledere for fagforbund og dommere.¹²⁸ Kampanjen kan derfor sees som et forsøk på å flytte fokuset vekk fra arbeiderklassen og over på overklassen, i et forsøk på å bevise at det ikke ble gjort forskjell mellom de to. Dette kunne skulle illustrere hvordan alkoholproblemet ikke var betinget av klasse og sosial status. Lloyd George håpet at samfunnseliten i Storbritannia ville stå frem som et godt eksempel og sette korken på flasken i en tid hvor nasjonen befant seg i krisesituasjon.

---

¹²⁶ Aberdeen Press and Journal, 15. feb. 1915

¹²⁷ Shadwell, Arthur (1923: s. 15)

¹²⁸ Lloyd George Papers, C/5/6/12. I Robert Duncan "Pubs and Patriots", (2013: s. 79)

Robert Duncan har kommentert hvordan «The shining lights of British society were not keen on practicing what they preached». ¹²⁹ Kampanjen var med andre ord feilslått i sitt forsøk på å engasjere overklassen til avholdenhet og resultatene uteble. Med unntak av Lord Kitchener og Lord Haldane fra regjeringen hadde kampanjen liten oppslutning blant politikere. ¹³⁰ Selv ikke Storbritannias daværende statsminister, H. H. Asquith støttet opp om budskapet om avholdenhet og dette kan ha forsterket synet på kampanjen som mislykket, særlig i arbeiderklassens øyne. I sine memoarer kommenterte David Lloyd George hvordan overklassen var opptatt av at arbeiderne skulle drikke mindre, mens de ikke hadde noen problemer med sitt eget forbruk.

«There was sound wisdom in the scheme, for the workers habitually complained, and with all-too-good reason, that while their employers and the members of the so-called upper classes were eternally lecturing and rebuking them for drinking, they were themselves freely and often excessively enjoying the alcohol which they sought to deny to their employees. »

¹³¹

Lloyd George sine refleksjoner fremstår som overraskende sett i sammenheng med hvordan han tidligere hadde beskrevet alkohol, som et problem for en minoritet av arbeiderklassen. I hans memoarer blir alkohol omtalt som et problem på tvers av klasseinndelingen av samfunnet, likevel reflekteres ikke denne forståelsen av problemet gjennom Lloyd George egne taler til folket. Han hadde selv vært en viktig bidragsyter forståelsen og kontekstualiseringen av alkohol som et problem utelukkende for arbeiderklassen. Med utgangspunkt i dette fremstår Lloyd George kritikk av manglende støtte fra overklassen, som hyklersk og moraliserende. Lloyd George hadde selv et moderat forhold til alkohol, men hadde selv ikke forpliktet seg ikke til avholdenhet under krigen ¹³²

---

¹²⁹ Duncan, Robert (2013: s. 79)

¹³⁰ Duncan, Robert (2013: s. 79)

¹³¹ Lloyd George, David (1933: s. 330)

¹³² Duncan, Robert (2013: s. 80-81)

3.8 Konklusjon

I 1915 var alkoholdebatten preget av flere samfunnsmessige motsetningsforhold. De første reguleringene ble innført for å hindre at soldatene hadde tilgang på alkohol. Senere ble det vedtatt å begrense pubens åpningstider og sivilsamfunnet ble gradvis underlagt større kontroll, selv om tiltakene på dette tidspunktet fremdeles var begrenset i sin utstrekning. Kapitlet har forsøkt å vise hvordan en streng alkoholpolitikk under krigen ikke bare var et spørsmål som engasjerte både politikere, men mobiliserte ulike samfunnsgrupper som stilte seg bak myndighetenes og avholdsbevegelsens anmodning om avholdenhet. Dette kan gi et bilde på hvordan alkoholregulering var et sammensatt og komplekst spørsmål i den første fasen av krigen. Sivile samfunnsgrupper, militære ledere og politikere oppfordret alle til politisk handling, selv om mange nok i Storbritannia lot være å interessere seg for alkoholdebatten og lot den forbigå i stillhet.

Lloyd George sin tale og forståelse av alkoholproblemet som et klassespørsmål har blitt lagt vektlagt. Selv om de politiske endringene knyttet til salg av alkohol ved midten av 1915, kan sies å være marginal, sammenlignet med Storbritannias allierte la Lloyd George føringer for veien videre. Det var først etter etableringen av Central Control Board i sommeren 1915, at Storbritannia for alvor tok fatt på en omfattende endring av nasjonens alkoholpolitikk.

4.0 Kapittel 4: Britisk alkoholregulering, 1915-1918: Etableringen av CCB

4.1 Innledning

I dette kapitlet vil etableringen av Central Control Board i 1915 og diskusjonen rundt alkoholregulering i Storbritannia i perioden 1915-1918, stå sentralt. I løpet av vinteren 1914-1915 var interessen for alkoholproblemet økende i Storbritannia. Central Control Board (CCB), ble etablert 19. mai 1915 etter at det ble foretatt en revidering av DORA-lovene. Styret skulle «kontrollere salg og tilbud av alkohol i områder knyttet til militæret, marinen, transport og industri (...)»¹³³ I boken «Pubs and Patriots» omtaler Robert Duncan etableringen av CCB denne myndigheten, som et historisk øyeblikk for regulering av alkohol i Storbritannia. Aldri tidligere hadde en myndighet i Storbritannia blitt tildelt reel makt og ansvar til å gjennomføre omfattende reformer for å begrense forbruket av alkohol.¹³⁴

Nasjonal effektivisering stod høyt på den politiske dagsorden i 1915 og regjeringen med Lloyd George i spissen hadde i forkant av opprettelsen av CCB, plassert alkoholforbruket blant industriarbeidere som en sentral utfordring for fabrikkenes produksjonseffektivitet. I denne sammenheng skulle CCB ved hjelp av en restriktiv alkoholpolitikk og sørge for å bedre disse forholdene. I perioden mellom 1915-1918, ble det som en konsekvens innført ulike restriktive tiltak og CCB ble gitt fullstendig frihet i arbeidet med alkoholreform på vegne av den britiske regjeringen.

Kapitlet vil starte med å se på sammensetningen av ledelsen i styret og deres bakgrunn. Videre vil det bli drøftet hvilket mandat og fullmakt styret ble tildelt i arbeidet med alkoholreform, samt bli sett nærmere på konsekvensene og ringvirkningene av de ulike tiltakene.

---

¹³³ *The Defence of the Realm (Liquor Control, Amendment No. 3) Regulations 1915*

¹³⁴ Duncan, Robert (2013: s. 93)

Hvordan den nye alkoholpolitikken ble legitimert og i hvilken grad den lyktes med å redusere problemene knyttet til alkohol vil her stå sentralt.

4.2 Central Control Board: Ledelse og styremedlemmer

Styret i Central Control Board bestod av tolv medlemmer, som ble utnevnt av Ministry of Munitions. Ledelsen bestod av representanter med ulike samfunnsinteresser og forskjellige forståelse av alkoholproblemet. Styret hadde ingen partitilhørighet og inkluderte både konservative og liberale politikere. Det ble hentet inn representanter med erfaring og bakgrunn fra jus, helse, utdanning, militæret og fagforbund. Sammensetningen av styremedlemmer kan gi et bilde på behovet for bred fagkompetanse og kan sees i sammenheng med myndighetens behov for å legitimere en restriktiv alkoholpolitikk ovenfor den britiske befolkningen. På vegne av regjeringen fikk styret et enormt ansvar og stor grad av frihet i arbeidet med utviklingen av politiske løsninger og gjennomføring av dette i praksis.

Styret i Central Control Board, bestod av:

- Lord D`Abernon (Styreformann)
- Waldorf Astor
- Neville Chamberlain
- G. Richard Cross
- J.M. Denny
- John Hodge
- William Lever
- Sir George Newman
- John Pedder
- R. Russel Scott
- Philip Snowden
- W. Towle

Lord D`Abernon, også kjent som Edvard Vincent fikk tilbudet om stillingen som styreformann. I en alder av 58 år hadde han opparbeidet seg lang administrativ erfaring og tidligere arbeidet som finansmann, diplomat og konservativ politiker. D`Abernon hadde engasjert seg for alkoholreform tidligere blant annet gjennom sitt medlemskap i *Surrey Public House Trust Company*, siden 1901 og *Home Counties` Trust* siden 1909. Dette var organisasjoner som arbeidet med pubreform og var inspirert av Gøteborgsystemet, som ble behandlet i kapittel 2. D`Abernons erfaringer fra disse organisasjonene var trolig viktig for hans ansettelse som styreleder. Han hadde tidligere vært opptatt av pubreform og hatt et fokus på tilbud av mat og alkoholfrie produkter til kundene på puben. ¹³⁵

I artikkelen «*Some aspects of the drink problem*» i *The British Journal of Inebriety* fra 1916, presenterte styrelederen noen tanker og synspunkter rundt alkoholproblemet. Han var opptatt av å poengtere hvordan myndighetene i liten grad hadde produsert gode alkoholpolitiske løsninger i perioden før krigen. D`Abernon viser til en måling av alkoholkonsum som indikerte at nivået av alkoholkonsum hadde gått ned sammenlignet med 30-40 år siden, men også hvordan konsumet hadde økt i årene før 1914.

«Acts of Parliament have been passed dealing with various aspects of the problem – laws to regulate the sale of alcoholic beverages, laws to punish drunkenness, laws to reform the habitual drunkard (...) And yet it cannot be said that the practical outcome of all these efforts has been large» ¹³⁶

Det presenteres her et bilde av Storbritannias alkoholpolitikk som ineffektiv og videre blir det påpekt et behov for nye politiske strategier for løse samfunnsutfordringene knyttet til alkohol. Her kan det virke D`Abernon var opptatt av å posisjonere seg og legitimere sitt eget arbeid som styreleder for CCB. En annen sentral utfordring som blir nevnt samtidig var fiendtligheten, mellom avholdsbevegelsen og representanter for bryggeri og alkoholindustri. D`Abernon hevdet det var nødvendig at disse samfunnsgruppene la sine uenigheter til side og mente det var mulig å samarbeide ut fra noen felles interesser og målsetninger. ¹³⁷

---

¹³⁵ Se David Gutzke «*Gentrifying the British Public House*» og «*Protecting the Pub*»

¹³⁶ Lord D`Abernon, «*Some aspects of the drink problem*» (okt. 1916: s 45) i *The British Journal of Inebriety*

¹³⁷ Lord D`Abernon, «*Some aspects of the drink problem*» (okt. 1916: s 48) i *The British Journal of Inebriety*

John Hodge representerte fagforbund og arbeiderklassens interesser, mens Sir William Lever på sin side representerte arbeidsgivere i styret. Hodge hadde arbeidet både som sekretær for *British Steel Smelters` Mill, Iron and Tinplate Workers` Association* og vært president for *Labour Representation Committee*. I 1910 ble han valgt inn som parlamentarisk medlem for Labour og var en aktiv talsperson i religiøse trossamfunn og for avholdsbevegelsen. Hans rolle var å ivareta forholdet mellom «the working man» og Central Control Board. ¹³⁸

I 1916 gikk han av og ble valgt som Ministry of Labour, under Lloyd George-regjeringen. William Lever, på sin side, var såpeprodusent og styreformann for Lever Brothers Ltd og var særlig opptatt av produksjonseffektiviteten i fabrikkene. Hodge var en pådriver for et bedre kantinetilbud for arbeiderne og dette var et tiltak som CCB senere implementerte i sitt reformarbeid under krigen. ¹³⁹

En representant for konservative holdninger i styret, som er interessant å se nærmere på, er Philip Snowden. Snowden var avholdsmann, metodist og sosialist og i tillegg en aktiv samfunnsdebattant, med et brennende ønske for strengere alkohollovgivning og reform. Med bakgrunn som journalist produserte han flere tekster hvor han behandlet alkoholspørsmålet og Snowden var også parlamentarisk medlem for Labour. I 1914 var Snowden på reise i utlandet og holdt en rekke taler i flere land, hvor han belyste sitt syn på alkoholdebatten. ¹⁴⁰ I Snowdens tekst fra 1908 «*Socialism and the Drink Question*», presenterte han sitt syn på alkoholproblemet:

«The evil effects of drinking cannot be hidden. They obtrude themselves upon our attention at every turn. The public house is everywhere. The reeling and brutalized victims of drink meet us in the streets (...) Drink pulls men down to the gutter from positions of honour and usefulness (...) it saps their independence, it destroys their self-respect, it lowers their ideal of life, it makes them content in poverty and filth, it destroys their intelligence, it makes them the easy victims of every unscrupulous exploiter who seeks to batten upon them» ¹⁴¹

---

¹³⁸ Duncan, Robert (2013: s. 97)

¹³⁹ Se 4.4: Konstruktiv reform

¹⁴⁰ Duncan, Robert (2013: s. 97)

¹⁴¹ Snowden, Philip: *Socialism and Drink* (1908: s. 1-2)

Snowden brukte kraftig retorikk og ordbruk i sin beskrivelse av skadevirkningene av alkohol for samfunnet. Han var spesielt kritisk til antallet puber og omtalte den britiske alkoholindustrien som en forbannelse. Snowden eksemplifiserte hvilke konservative forestillinger som hersket rundt alkohol i samtiden. Hans synspunkter og argumenter kan sees på som en videreutvikling av avholdsbevegelsens holdninger fra 1800-tallet.

Et annet viktig medlem av styret var Sir George Newman, som hadde forsket på effekten av alkohol og bidro med medisinsk kompetanse og tilførte styret vitenskapelig autoritet. Andre medlemmer i styret inkluderte den konservative politikeren Waldorf Astor og Richard Cross som var spesialist på lisenslovgivning. To nye medlemmer ble i januar 1916, viet en plass i styret. Disse to medlemmene er særlig interessant og kan sees i sammenheng med D`Abernons målsetning om å forene alkoholprodusenter og deres motstandere bak en og samme sak. W. Waters fra bryggeriet *Mitchell and Butler*, var en representant for bryggeriene og var opptatt av å verne om industriens egeninteresser i sin posisjon på styret. Henry Carter, på sin side representerte en motpol til Waters og var medlem av *Wesleyan Temperance Society*, på sin side representerte en motpol til Waters.¹⁴² Carter var en tilhenger av strengere alkoholregulering, støttet avholdsbevegelsens sak og produserte flere tekster om dette temaet.¹⁴³

4.3 CCB: Konstitusjon, makt og funksjon

10 juni, 1915 vedtok den britiske regjeringen *Statutory Rules and Orders*, og i dette dokumentet ble styrets funksjon, konstitusjon og makt definert. Med henhold til konstitusjonen, bestemte britiske styresmakter at styret i Central Control Board skulle utnevnes av Ministry of Munition, ledet av David Lloyd George. Skattemyndighetene skulle godkjenne ansettelse utover styret. Den overordnede målsetning var å øke produksjonseffektiviteten til arbeiderne i de kontrollerte områdene og forhindre at det oppstod problemer med drukkenskap, alkoholisme og et høyt alkoholforbruk.¹⁴⁴ Med unntak av valg av styremedlemmer og ansettelse hadde CCB ingen videre politisk

---

¹⁴² Se kapittel 1 – valg av forskningslitteratur

¹⁴³ Shadwell, Arthur (1923: s. 30)

¹⁴⁴ Statutory Rules and Orders, 1915 (nr. 552) i Arthur Shadwell «Drink in 1914-1922: A Lesson in Control» (1924: s. 204-212)

forbindelse og var et autonomt organ, uavhengig av parlamentets kontroll. Et eksempel på styrets autonomi gjenspeiles i det faktum at styret kunne saksøke og bli saksøkt og holdes ansvarlig på lik linje på lik linje med en privat aktør.¹⁴⁵

Den første delen av prosessen var å bestemme hvilke geografiske områder CCB skulle regulere og dette krevde først godkjenning gjennom Order in Council. Først mottok Ministry of Munitions, som hadde ansvaret for industrielle områder en søknad fra den militære ledelsen som kom med sine anbefalinger. Deretter undersøkte CCB de lokale forholdene nærmere på vegne av myndighetene og forhørte seg med lokalsamfunnet, politi, lisensmyndigheter, fagforbund, alkoholnæringen og andre relevante aktører. Dette understreker et ønske om å samarbeide med lokalsamfunnet i arbeidet med nye reguleringer. På bakgrunn av denne informasjonen rapporterte styret tilbake til myndighetene og vurderte i hvilken grad det var nødvendig med tiltak, hvilke tiltak som burde innføres og den geografiske begrensningen av et gitt området.¹⁴⁶

Styret hadde en rekke virkemidler og tiltak som kunne tas i bruk i områdene som ble underlagt regulering. Disse omfattet:

- Stenge lisensierte puber eller klubber
- Regulere åpningstider
- Forby en bestemt type drikkevarer
- Pålegge forhold for salg
- Regulere tilbud og etterspørsel av alkohol
- Foreta inspeksjoner av lisensierte alkoholselgere
- Etablere monopolvirksomhet, slik at salg av alkohol i praksis ble totalforbudt, med unntak av puber som ble kjøpt opp og driftet av CCB
- Forby spandering av drikke, såkalt «no treating»
- Etablere alternative tilbud til puben, som ikke serverte drikkevarer.
- Foreta oppkjøp fra privatpersoner og bedrifter som livnærte seg på salg av alkohol i bytte mot økonomisk kompensasjon. Enten frivillig eller ved hjelp av tvang

---

¹⁴⁵ Statutory Rules and Orders, 1915 (nr. 552) i Arthur Shadwell «Drink in 1914-1922: A Lesson in Control» (1924: s. 204-212)

¹⁴⁶ Shadwell, Arthur (1924: s. 34-35)

- Styret hadde selv tillatelse til å drive alkoholvirksomhet, uavhengig av tradisjonell lisenslovgivning
- Rett til å inspisere alle lisensierte puber og klubber ¹⁴⁷

Ledelsen i Central Control Board hadde med andre ord en rekke virkemidler til rådighet og disposisjon i arbeidet med alkoholpolitiske løsninger i Storbritannia under krigsårene. Etableringen av CCB kan virke som et forsøk fra styresmaktene på å distansere seg fra alkoholproblemet og store deler av arbeidet med regulering ble plassert ene og alene i hendene på styret. Det kan derfor sies å hvile et stort ansvar på CCB for å sørge for en forbruksnedgang og legitimere sin eksistens.

Lord D`Abernon hevdet styret allerede i 1916 med utgangspunkt i rapporter fra de regulerte områdene, hadde produsert gode resultater. Han viste til en nedgang i alkoholrelatert kriminalitet og begrunnet dette med utgangspunkt i færre domfellelser knyttet til ordensforstyrrelse. CCB sine restriktive tiltak hadde ifølge styrelederen hadde en positiv effekt. Også Lloyd George delte dette synet. I sine memoarer fremheves reduksjonen av ordensforstyrrelser og hvordan det i England og Wales i 1913 var 3482 domfellelser, mens antallet i 1917 var blitt redusert til 929.¹⁴⁸ Dette var et av eksemplene Lloyd George selv benyttet for å begrunne den restriktive alkoholpolitikken under krigen. Dette kom også til uttrykk i fremstillingen av nedgangen i forbruk av alkohol i Storbritannia under krigen:

1914.....	89 million gallons.
1915.....	81
1916.....	73
1917.....	45
1918.....	37 ¹⁴⁹

---

¹⁴⁷ Shadwell, Arthur (1923: s. 31)

¹⁴⁸ Lloyd George, David (1933: s.341)

¹⁴⁹ Lloyd George, David (1933: s. 341)

Selv om Lloyd George i sin bruk av kvantitative kilder nok har overvurdert betydningen av en restriktiv alkoholpolitikk, må tiltakene sies å ha betydningsfullt for konsumnedgangen. I denne sammenheng blir det ikke reflekter over hvordan økte priser, soldater i tjeneste og hvilken betydning andre sosiale og økonomiske faktorer hadde for forbruket. Denne informasjonen passet tilsynelatende ikke inn i Lloyd George sin varme omtale av sitt politiske prosjekt.

Arthur Shadwell i boken *Drink and Control 1914-1922*, hevder det oppstod liten politisk diskusjon knyttet til hvilke områder som ble plassert under kontroll. ¹⁴ CCB etablerte i seg først i Storbritannia på steder med industrivirksomhet og havneområder som var viktig for skipsfart og transport. Det kan virke som at det i 1915, var en grad av politisk konsensus rundt restriktive alkoholtiltak i disse områdene, og at dette ble vurdert som et høyst nødvendig tiltak for innsatsen i krigen. Budskapet om nasjonal effektivisering kombinert med en god porsjon patriotisme gjorde trolig det britiske samfunnet mer tilbøyelig for restriktive lovendringer knyttet til salg av alkohol, i en periode hvor nasjonen befant seg i en krisesituasjon.

4.4. Regulering og kontroll i praksis

De første alkoholreguleringene ble introdusert i løpet av sommeren i 1915 og innført i ulike havneområder i England. Ledelsen for det britiske militæret la press på myndighetene for strengere kontroll og sørget for at disse områdene ble prioritert i starten av prosessen. Det ble gitt ti dagers forvarsel før lovendringene trådte i kraft slik at lokale myndigheter, alkoholbransjen og innbyggerne kunne forberede seg på endringene. Det første stedet i Storbritannia som ble satt under kontroll var Newhaven sør i England, 26. juli 1915. I august etterfulgte Southampton, Newcastle, Liverpool, Cardiff og deler av Skottland. I London ble det etablert kontroll 26. november 1915 og i løpet av 1916 var størsteparten av Storbritannia, inkludert hele Wales, store deler av Skottland, Orknøyene og Shetland underlagt nye reguleringer. Det ble estimert at 38 av 41 millioner av den britiske

befolkningen ble berørt av de nye reguleringene.¹⁵⁰

En av de mest radikale og omfattende tiltakene som ble brukt for å regulere alkohol i perioden 1915-1918 var knyttet til en drastisk reduksjon av åpningstidene. I engelske byer hadde det tidligere vært tillatt å servere alkohol fra klokken seks på morgenen frem til klokken elleve på kvelden. I London ble det gjort et unntak hvor skjenkebevilgningen var utvidet med to timer og salget var åpent frem til klokken halv et på natten. Dette dannet grunnlaget for en liberal alkohollovgivning i Storbritannia før krigen, som tillot alkoholsalg på utesteder 17 timer i døgnet. De nye reguleringene markerte et kraftig brudd med tidligere praksis og lovgivning. I Skottland hadde åpningstidene tradisjonelt vært kortere sammenlignet med England. Alkoholsalget åpnet først klokken ti på morgenen og dette var et tiltak som skulle hindre at arbeiderne kunne kjøpe alkohol før arbeidstid.¹⁵¹

Det ble vedtatt at salg av alkohol på alle lisensierte puber og serveringssteder i områder som ble regulert av CCB skulle begrenses til 5 ½ time i døgnet. Dette medførte at alkoholsalget ble begrenset til 2 ½ time på ettermiddagen (fra kl. 12-14:30) og 3 timer på kvelden (fra kl. 18-21 eller 18:30-21:30). Salg av alkohol utenfor dette tidsrommet var straffbart og alle lisensierte selgere ble tvunget til å forholde seg til det nye regelverket. Det ble også gjort omfattende endringer knyttet til salg av alkohol i butikker for konsum i hjemmet. Salget ble begrenset til 4 ½ time i døgnet og åpningstidene ble skreddersydd slik det ikke var mulig å kjøpe alkohol etter klokken ni. Formålet var å hindre at alkohol var tilgjengelig for kjøp i butikk etter at serveringen på utestedene var stengt.¹⁵²

D` Abernon forklarte at hensikten med de nye åpningstidene var å begrense tilgangen på alkohol og hindre at folk ble gitt muligheten til å innta drikkevarer tidlig på morgenen.

« (...) it is probable that no worse habit could exist than that of starting alcohol early in the morning and repeating the dose at frequent intervals during the day. It is this habit which has led to bar-loafing and the crowds of idle men outside public-houses; to prevent early morning drinking and soaking through the day would be an unmixed benefit. »¹⁸

---

¹⁵⁰ Shadwell, Arthur (1924: s. 35-36)

¹⁵¹ Shadwell, Arthur (1924: s. 38)

¹⁵² Lord D` Abernon, «Some aspects of the drink problem» (okt. 1916: s 58) i The British Journal of Inebriety

Dette kan virke som et tiltak som var rettet mot folk med alkoholproblemer, samt de arbeiderne som hadde for vane å besøke puben før arbeidstid. Under det nye regelverket var det langt vanskeligere å kjøpe alkohol og tilgangen ble

4.4 Konstruktiv reform – etablering av kantinetilbud

Reguleringene som til nå har blitt diskutert var restriktive og skulle sikre staten større kontroll over alkoholindustrien i Storbritannia under krigen. Et av de mer konstruktive tiltakene som ble innført var etableringen av et bedre kantinetilbud for arbeiderklassen. Dette tiltaket hadde to formål: Det skulle sikre at arbeiderne hadde tilgang til et varmt måltid i løpet av dagen, slik at arbeiderne hadde tilstrekkelig energi til å gjennomføre sine arbeidsoppgaver. Samtidig var intensjonen at et bedre mattilbud i nærheten av arbeidsplassen ville gi en preventiv effekt som hindret at arbeiderne oppsøkte puben.

Et bedre kantinetilbud var en naturlig utvikling av CCB sin politiske målsetning om nasjonal effektivisering. I fabrikkene var arbeidsdagen lang og arbeidet var tungt og fysisk krevende. Derfor var det nødvendig at arbeiderne fikk tilgang på et skikkelig måltid i løpet av dagen. Krisetilstandene som var forårsaket av krigen forsterket dette behovet ytterligere. Private bedrifter og frivillige organisasjoner hadde siden krigen startet i 1914 vært opptatt av et bedre mattilbud for industriarbeiderne. En av konsekvensene av krigen var mangel på arbeidskraft, ettersom en rekke industriarbeidere hadde vervet seg i hæren og dratt i krig. Kvinner og ufaglærte måtte fylle dette behovet. Det var nødvendig at staten grep inn og Central Control Board bistod i arbeidet med å opprette industrielle kantiner. I starten samarbeidet CCB med frivillige organisasjoner som Y.M.C.A, the Peoples' Palace, Lady Lawrence Association og Frelsearmen.¹⁵³ Dette systemet hadde resultert i mer enn hundre kantiner. Problemet var at de frivillige organisasjonene ikke var i stand til å gjøre denne jobben alene og behovet for videre assistanse fra staten var nødvendig. Lord ` D Abernon

---

¹⁵³ "Canteens for Munition Workers" *Times* [London, England] 30. Nov. 1915: 5. *The Times Digital Archive*. Web. 12. Feb. 2018

annonserte i november 1915 at kostnadene og eventuelle tap knyttet til drift av godkjente kantiner kunne tilbakebetales av myndighetene.

I den andre styrerapporten påtok styret seg et særskilt ansvar med å brødfø arbeiderne.

«It is a matter of common knowledge and experience that the absence of proper facilities for obtaining wholesome and sufficient nourishment frequently leads, directly or indirectly to drinking habits with all their resultant evils. It devolved, therefore, upon the Board to secure the supply of sufficient and proper nourishment for the worker in order to maintain his health, increase his energy and output, and to diminish or prevent fatigue and exhaustion» ¹⁵⁴

I november 1916 utnevnte Central Control Board en rådgivende komité som ønsket bedre kunnskap om hvordan alkohol påvirket menneskekroppen. Utgangspunktet for komiteen var å studere konsum av alkohol med henhold til helse og industriell effektivitet. Det ble foretatt målinger og undersøkt hvordan alkohol med forskjellig styrke gav ulik effekt på kroppen og kroppens organer. ¹⁵⁵ Komiteen bestod av Lord D`Abernon og Sir George Newman fra styret i CCB og medisinske professorer med bakgrunn fra biokjemi og farmakologi. Farmakologi er læren om legemidler, hvordan et legemiddel virker, deres gunstige og ugunstige effekt og hvordan de skal gis. ¹⁵⁶ Resultatet av dette forskningsarbeidet ble samlet i en rapport og publisert under tittelen «Alcohol: It`s Action On The human organism» i 1917.

Hvorvidt komiteens resultater fikk konsekvenser for alkoholregulering under krigen, vil være vanskelig å fastslå. Det faktumet at rapporten ikke var ferdigstilt før slutten av 1917, tilsier at den fikk liten betydning for CCB. Arthur Shadwell har hevdet at forskningsresultatene ikke hadde noen direkte innflytelse på hvilke alkoholregulerende tiltak som ble innført. ¹⁵⁷ Forskningsrapporten viser i midlertidig til en konstruktiv side av CCB og hvordan styret var opptatt av bedre vitenskapelig kunnskap om alkoholens skadevirkninger. Fra et medisinsk ståsted var det nødvendig å opplyse folk om hvorfor alkohol var farlig. En objektiv og

---

¹⁵⁴ Second Report of the Board (May. 1916)

¹⁵⁵ Stationery Office, *Alcohol: Its Action on the human organism* (1918: s. 10-11)

¹⁵⁶ <https://sml.snl.no/farmakologi>

¹⁵⁷ Shadwell, Arthur (1922: s. 128-129)

vitenskapelig tilnærming ville trolig gjøre det lettere å legitimere og begrunne en restriktiv alkoholpolitikk.

I innledningen av rapporten oppsummerte Lord D`Abernon komiteens funn i fem hovedpunkter: (1) Effekten av alkohol var begrenset til nervesystemet. (2) Næringsverdien var begrenset og alkoholholdig drikke var ikke en erstatning for et skikkelig måltid. (3) Alkohol hadde en narkotisk og ikke stimulerende effekt. (4) Et normalt forbruk av alkohol gav ingen fordeler i arbeidslivet med henhold til økt energinivå. (5) Alkohol burde inntas i moderate doser og drikkevarer med lav prosent var foretrukket. ¹⁵⁸

4.5 Et politisk prøveprosjekt – Carlisle eksperimentet og monopolvirksomhet.

Det mest kontroversielle prosjektet CCB gjennomførte under krigen var vedtaket som tillot statlige oppkjøp og en monopolisering av alkoholvirksomhet i utvalgte geografiske områder av Storbritannia. ¹⁵⁹ I teorien betydde dette at styret kunne gå inn og kjøpe opp bedrifter som solgte alkohol og oppkjøp og statlig kontroll over alkoholindustrien var i samtiden sett på som svært kontroversiell. Dette med henhold til statens rolle i menneskers liv og hvordan det markerte et tydelig brudd på liberalistiske prinsipper. Det også hvordan CCB ble gitt et betydelig mandat til å innføre kontroll av britiske styresmakter. Et slikt tiltak var noe både regjeringen og CCB ønsket å benytte seg så lite som mulig av, men slike gjennomføringer ble til tross for dette tatt i bruk, men statlig monopol ble aldri brukt i stor skala og forble under krigen et politisk prøveprosjekt. Området hvor CCB innførte et monopol var Carlisle som lå ved grensen mellom Skottland og England og var et viktig område for militærproduksjon. ¹⁶⁰ Erfaringene fra Carlisle ble brukt som et pilotprosjekt for nasjonalisering av alkoholsalg og dette var et reelt politisk alternativ, som ble vurdert av britiske styresmakter, på tross av hvor kontroversielt det fremstod.

---

¹⁵⁸ Stationery Office, *Alcohol: Its Action on the human organism* (1918: s. 9)

¹⁵⁹ Shadwell, Arthur (1923: s. 56)

¹⁶⁰ Shadwell, Arthur (1923: s. 56)

I følge Arthur Shadwell, var hver og en av beslutningene knyttet til et slikt drastisk tiltak, fattet i samarbeid med regjeringen. I eksempelet fra Carlisle var det særlig bekymringene fra militære autoriteter som la føringer for statlig oppkjøp. Dette viser hvor viktig industriproduksjon var for krigens utfall og hvordan radikale tiltak ble brukt i enkelte områder.¹⁶¹ I Carlisle var en av årsakene for disse tiltakene, at krigsdepartementet og nærmere bestemt avdeling for ammunisjon, ønsket å plassere en stor fabrikk med produksjon av eksplosiver langs kysten. Dette var en fabrikk som skulle sørge for rikelig med nye arbeidsplasser. Før fabrikken skulle bygges var Carlisle under de samme restriktive reguleringene, som i andre industrielle områder. Det som skulle spille en sentral rolle i nasjonaliseringen, var at rapporteringen fra politiet og lokal befolkningen viste til hvordan moderate tiltak ikke hadde oppnådd ønsket effekt. I Carlisle viste statistikk over alkoholkonsum og kriminalitet at CCB sine tiltak til nå ikke hadde vært vellykket og hvordan det var et behov for strengere tiltak.¹⁶²

Robert Duncan viser til hvordan Carlisle-prosjektet var kontroversielt fordi det ble ansett som et prosjekt som lignet avholdsbevegelsens ambisjoner om nasjonal monopolisering.¹⁶³ Selv om prosjektet ble legitimert med utgangspunkt i nasjonens beste, kom det til uttrykk en skepsis rundt den statlige kontrollen. Kritiske stemmer hevdet at denne formen for kontroll hadde for tydelige likhetstrekk ved avholdsbevegelsen. Innføringen av den statlige kontrollen i området ble etablert i November, 1915 og prosjektet ble i CCB sine rapporter omtalt som vellykket ut fra en nedgang i konsum, som tidligere hadde vært problematisk.

Med dette kan en forstå hvordan enkelte av arbeiderne vedtaket berørte, ikke ønsket å bli møt med prinsipper fra avholdsbevegelsen i reguleringene av alkoholbedriftene. Det ble her viktig for CCB å presentere prosjektet og ta avstand fra kritikken som et prosjekt i tråd med avholdsbevegelsens syn.¹⁶⁴ Dette var et frustrasjonsmoment, som kom til uttrykk blant arbeiderne, som følte seg urettferdig behandlet.

---

¹⁶¹ Shadwell, Arthur (1923: s. 56)

¹⁶² Shadwell, Arthur (1923: s. 58)

¹⁶³ Duncan Robert (2013: s. 122)

¹⁶⁴ Duncan, Robert. "Lord D' Abernon's Model Farm: The Central Control Board's Carlisle Experiment", *Social History of Alcohol and Drugs*, vol. 24, No. 2 (Summer, 2010), s. 119-140

5.0 Avslutning

I denne masteroppgaven har jeg i starten lagt frem noen grunnleggende sosiale og politiske utviklingstrekk på 1800-tallet som hadde betydning for alkoholregulering i Storbritannia under 1. verdenskrig. En utvikling gjorde seg gjeldene med henhold til alkoholpolitiske endringer mellom 1800-tallet og krigsårene. Tidligere hadde britisk alkoholpolitikk på 1800-tallet vært begrenset i sin utstrekning og marginal i sitt omfang. Dette forholdet endret seg drastisk under krigen la til rette for at styremaktene kunne innføre strengere kontroll og påta seg en mer aktiv rolle i arbeidet med alkoholregulering.

Dersom vi vender tilbake til problemstillingene som først ble tatt opp i innledningen kan dette kort oppsummeres. De første tiltakene som ble innført for å regulere alkohol i Storbritannia under krigen var begrenset til det militære og ble bare innført i noen få geografiske områder. Et behov for industriell effektivisering og ammunisjonskrisen i 1915 sørget for at alkoholreguleringene ble utvidet til også å omfatte sivilsamfunnet. I denne sammenheng må Lloyd George og hans kontekstualisering av alkoholproblemet som et klasseproblem kan sies å ha vært avgjørende for at styresmaktene hadde fikk tilstrekkelig legitimitet til å utvide alkoholreguleringene slik at hele Storbritannia kom inn under kontroll. Statens kontakt til befolkningen var langt tettere under krigen, enn før krigens utbrudd i 1914. Denne utviklingen var synlig på flere arenaer, men ingen steder kom denne utviklingen mer til syne en i spørsmålet om regulering og alkoholpolitikk.

Kilder

- Carter, Henry (1915). Europe`s Revolt Against Alcohol. *Special Temperance Sunday Issue of "The Pioneer,"* (okt. 1915)
- D` Abernon, Lord (1916). Some Aspects of the Drink Problem. *The British Journal of Inebriety,* (okt. 1916). s. 45-57
- George, David Lloyd (1936). *War Memoirs of David Lloyd George.* London: Ivor Nicholson & Watson.
- Mackenzie, W. A. (1920). Changes in the Standards of Living in the United Kingdom, 1860-1914. *Economica,* No. 3 (okt. 1921). s. 211-230.
- Mee, Arthur & Holden, J. Stuart (1917). *Defeat or Victory? The strength of Britain book.* London: Morgan Scott Ltd.
- Murray, Marr (1915). *Drink and the War: From a Patriotic Point of View.* London: Chapman and Hall Ltd.
- Central Control Board (1918) *Alcohol: It`s action on the Human Organism.* New York: Longmans, Green and Co.
- Snowden, Philip (1908). *Socialism and the Drink Question.* London: Independent Labour Party
- Statutory Rules and Orders, 1915 (nr: 552)

Litteratur

- Barker, Rodney (1990) *Political Legitimacy and the State*. Oxford: Clarendon Press
- Dalland, Olav (2013) *Metode og oppgaveskriving*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Dangerfield, George (1961). *The Strange Death of Liberal England*. New York: Capricorn Books
- Duncan, Robert (2013). *The Drink Crisis in Britain during World War One*. Liverpool: Liverpool University Press.
- Eriksen, Tore Linne (2010). *Globalhistorie 1750-1900: En sammenvevd og delt verden*. Oslo: Cappelen Damm AS.
- Gutzke, David (1989). *Protecting the Pub – Brewers and Publicans Against Temperance*. Woodbridge: The Royal Historical Society, The Boydell Press.
- Harrison, Brian (1971). *Drink and the Victorians – The Temperance Question in England 1815-1872*. London: Faber and Faber Limited.
- Marwick, Arthur (1965). *The Deluge – British Society and the First World War*. Boston: Atlantic Monthly Press Book.
- Melve, Leidulf (2010). *Historie – Historieskriving frå antikken til i dag*. Oslo: Dreyers Forlag
- Nicholls, James (2009). *A history of the drink question in England*. GB: Manchester University Press.
- Shadwell, Arthur (1923). *Drink in 1914-1922 – A Lesson in Control*. London: Longmans, Green and Co.
- Shiman, Lilian Lewis (1988). *Crusade against drink in Victorian England*. New York: St. Martin`s Press

- Stevenson, David (2012). *1914-1918 The History of the First World War*. London: Penguin Books
- Thompson, E.P. (1966). *The Making of the English Working Class*. New York: Vintage Books
- Wilson, George B. (1940) *Alcohol and the Nation*. London: Nicholson and Watson Limited.
- Wohl, Anthony S. (1984) *Endangered Lives: Public Health in Victorian Britain*. Cambridge: Routledge

Artikler

- Berridge, Virginia (2014) The art of medicine – Drugs, alcohol, and the First World War. *The Lancet*, vol. 384 (Nov. 22, 2014)
- Berridge, Virginia (2004) Punishment or treatment? Inebriety, drink and drugs, 1860-2004. *The Lancet*, vol. 364 (Des. 2004)
- Dingle, A. E. (1972) Drink and Working-Class Standards in Britain, 1870-1914. *The Economic History Review*, Vol. 25, No. 4, (Nov. 19/2), s. 608-622.
- Duncan, Robert (2010) Lord D' Abernon's "Model Farm". *Social History of Alcohol and Drugs*, Vol. 24, No. 2 (Summer, 2010)
- Gutzke, David (1990) Rhetoric and Reality: The Political Influence of British Brewers, 1832-1914. *Parliamentary History*, vol. 9, pt. 1 (1990), s. 78-115
- Gutzke, David (1994) Gentrifying the British Public House, 1896-1914. *International Labor and Working-Class history*, No. 45, Drinking and the Working Class, (Spring, 1994), s. 29-43.
- Kneale, James (2001) The place of drink: Temperance and the public, 1856-1914, *Social & Cultural Geography*, 2:1, s. 43-59
- McAllister, Annemarie (2014) The enemy within: the battle over alcohol in World War I. (<https://theconversation.com/the-enemy-within-the-battle-over-alcohol-in-world-war-i-30441>)
- Oddy, D. J. (1970) Working Class Diets in Late Nineteenth-Century Britain. *The Economic History Review*, Vol 23, No 2 (Aug. 1970), s. 314-323.

Nettressurser

- <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>
- <https://www.gale.com/uk>
- <https://lovdata.no>
- <https://snl.no>